

The Message is the Medium

Luffarsäkra bänkar ur ett ideologiskt perspektiv

av Fredrik Edin

Institutionen för kommunikation och medier, KOM

Lunds universitet

Examensarbete för masterexamen 30 hp

Vårterminen 2014

Handledare: Fredrik Miegel

Examinator: Gunilla Jarlbro

ABSTRACT

Lunds Universitet

Institutionen för kommunikation och medier, KOM

Masterprogram 120hp

Examensarbete 15hp

Titel	The Message is the Medium – Luffarsäkra bänkar ur ett ideologiskt perspektiv
Författare	Fredrik Edin
Handledare	Fredrik Miegel
Examinator	Gunilla Jarlbro
Datum	2014-08-19
Antal sidor	54
Nyckelord	Ideologi, hegemoni

Syftet med uppsatsen är att undersöka så kallade luffarsäkra bänkar och fenomenet exkluderande design ur ett ideologiskt perspektiv. Uppsatsen inleds med en definition av begreppet ideologi. Analysens tillvägagångssätt består i studier av exkluderande design samt litteratur- och mediastudier. Grundläggande begrepp som ideologi och hegemoni har analyserats men också frågor som rör exkluderande design, samhällsutveckling, urbana frågor, fattigdom, hemlöshet och annan social problematik. Uppsatsen kommer fram till att en luffarsäker bänk och andra typer av exkluderande design går att betrakta som former av ideologi. De uppfyller tre grundläggande definitioner av ideologi. De döljer maktrelationer, de påverkar människors åsikter och beteenden genom sin fysiska utformning och de är delar i en hegemoni som delar in människor i tillräckliga och otillräckliga konsumenter. De otillräckliga demoniseras och avvisas. Uppsatsen beskriver detta som en ekonomisk rensning av moderna västerländska städer.

Innehållsförteckning

SAMHÄLLETETS VÄRDIGHET.....	4
Fenomenet exkluderande design.....	5
VAD ÄR IDEOLOGI?.....	7
SYFTE.....	9
METOD.....	10
Marxism och kritisk realism.....	11
En bänk i maktens mening.....	11
Andra diskursteorier och ideologikritiker.....	12
En institution utan väggar.....	13
SAMTIDEN.....	16
Förbjudande rum.....	16
Den nyliberala staden.....	17
VAD BÄNKEN DÖLJER.....	19
En biljett i Les Halles.....	19
Otillräckliga medborgare och konsumenter	21
Nolltolerans.....	21
Ett fönster som inte går att krossa.....	23
VAD BÄNKEN GÖR	24
En bänk i Camden	24
Kontrollen över stadsrummet	25
Gallerior mot sunkighet.....	26
Vi tror för att vi ber.....	28
Kameran i taket.....	29
VAD BÄNKEN RÄTTFÄRDIGAR.....	31
Bänkens hegemoni	31
En nyhetssändning i USA.....	32
En bostadsrätt på Södermalm.....	32
Hegemoni på ytan och djupet.....	34
Ett globalt ideologiskt handslag.....	34
Bänkens hegemoni.....	35
Demoniseringen av fattiga	36
Socialporrens Europa.....	36
Den auktoriserade bilden av fattiga	38
Arbetsmarknaden kring bänken.....	38
Politisk demonisering.....	39
Underklass istället för arbetarklass.....	41
Marx och trasproletariatet.....	42
Det nya med den nya underklassen.....	43
RÄTTEN TILL STADEN.....	45
Guvernören på Madagaskar.....	45
Stadens befrielsekrig.....	46
Allmänt istället för offentligt.....	48
LUTANDE BÄNKAR, PLATT ONTOLOGI.....	50
EKONOMISK RENSNING AV DEN NYA UNDERKLASSEN.....	52
REFERENSER.....	53

SAMHÄLLETS VÄRDIGHET

Det brukar heta att ett samhälles värdighet avgörs av hur det behandlar sina mest utsatta medmänniskor. Den här uppsatsen handlar om hur vårt samhälle behandlar våra mest utsatta. Den handlar om ett fenomen som kallas exkluderande design, en åtgärd direkt riktad mot de som har det allra sämst. Det handlar om en bänk som lutar för att det inte ska gå att sova på den. En bänk som möjligen hade kallats ”luffarsäker” om vi hade talat om sådana här saker i någon större utsträckning. Det handlar det samhälle där bänken skapats och om det samhälle bänken skapar.

Visst hade jag funderat på varför bänkar på tågstationer, torg och parker lutar. Men det var först när Citytunneln i Malmö öppnade i december 2010 som jag insåg vidden av det här fenomenet. Citytunneln har två tågstationer, Malmö Central och Triangeln. Stationerna har viss enhetlig design när det gäller inredning. Bland annat är de försedda med samma typ av lutande bänkar. När stationerna öppnades var bänkarna så hala och lutade så mycket att de inte bara var omöjliga att sova på. Det gick knappt att sitta på dem heller. Bänkarna var så svåra att använda att en malmöbo till och med anmälde dem till Diskrimineringsombudsmannen (Anjou, 2013).

Några månader efter invigningen fick bänkarna rätas upp något så att de åtminstone gick att sitta på. Någoting som vad jag vet däremot aldrig diskuterades var att de fortfarande inte gick att sova på. När jag undersökte saken närmare upptäckte jag att varken bänkarna i Citytunneln eller andra liknande bänkar eller konstruktioner var föremål för särskilt mycket diskussion. Varken inom media, kultur, politik eller samhällsvetenskap. Jag upptäckte att det inte ens fanns ett svenskt ord för den här typen av bänkar.

Hur kan det komma sig att en konstruktion som är direkt riktad mot några av våra allra mest utsatta medmänniskor, som hemlösa och fattiga missbrukare, kan finnas överallt och mitt ibland oss utan att vi frågar oss varför? Kan det bero på att vi upplever bänkarna och liknande fenomen som fullkomligt självklara inslag i stadsmiljön? Om så är fallet, hur rättfärdigar vi det? Eller upplever vi dem så självklara att vi inte ens tänker på deras funktion och än mindre ifrågasätter den. Hur påverkar detta samhället?

Jag beslöt mig för att försöka ta reda på varför. För att slå mig ner på en av de lutande bänkarna på Triangelns tågstation i Malmö och fundera. Den här uppsatsen handlar om vad jag kommit fram till.

Fenomenet exkluderande design

Konstruktionen av bänkarna i Citytunneln är alltså ingen slump. Syftet är att hindra personer från att sova på dem. Bänkar i offentliga miljöer är ofta utformade på det här viset. Trots detta finns väldigt lite skrivit om dem. En av de få som studerat fenomenet ur ett samhällsvetenskapligt perspektiv är sociologen Steven Flusty. På engelska kallas bänkar av samma typ som i Citytunneln ibland för ”bum proof benches” (Flusty, 2004) vilket skulle kunna översättas till ”luffarsäkra bänkar”. Det är ju inte vilka personer som helst som ska förhindras att ta en tupplur utan ”luffare”, som exempelvis fattiga missbrukare och hemlösa.

På svenska finns det som jag tidigare nämnt inget etablerat namn. I ett reportage i P1 sommaren 2014 (Studio Ett, 2014) användes begreppet ”exkluderande design” för lutande bänkar och andra liknande anordningar med samma syfte. Luffarsäkra bänkar är nämligen långt ifrån något isolerat fenomen utan delar i ett system för att undvika vissa beteenden och avvisa vissa personer.

Det kan handla om spikar eller taggtråd som sätts upp där hemlösa brukar sova eller om hög musik som spelas för att jaga iväg missbrukare från vissa platser. Det kan också handla om frånvaro av anordningar som när toaletter tas bort från offentliga platser för att hindra att missbrukare använder dem. Enligt min mening kan exkluderande design också handla om att sittplatser tas bort från centrum eller köpcentrum för att få besökarna att istället slå sig ned i någon närliggande kommersiell inrättning som ett kafé eller en restaurang.

I augusti 2013 rapporterade Sveriges Television (Östnytt 2013) att ett antal kommuner, som Norrköping, Eskilstuna och Finspång satsat stora pengar på att bygga om torg. Det uttalade syftet var att få bort missbrukare. I Norrköping och Eskilstuna tog de bort träd och buskage för att det inte skulle finnas några ”gömställen”. I Finspång satte kommunen upp stora högtalare på platser där missbrukarna brukade samlas. De spelade klassisk musik på hög volym för att skrämja bort missbrukarna. Marie Edling, stadsträdgårdsmästare i Norrköping, berättade för Sveriges Television att hon tyckte resultatet var ”helt fantastiskt” och att de ”tänkt på att skapa en park som är mycket mer trygg, mer öppen. Att människor inte behöver känna sig utsatta här”. Uppenbarligen räknade hon inte de ivägjagade missbrukarna till gruppen människor.

Under våren 2014 cirkulerade bilder på Twitter från en plats i London där hemlösa tidigare brukat sova. Marken hade försetts med vassa uppåtriktade spikar för att bli av med de sovande. Tilltaget

skapade både stor debatt och upprördhet i Storbritannien (Independent 2014). Det är vad jag vet första gången exkluderande design väcker någon större uppmärksamhet. Ordet ”anti-homless spikes” myntades”. Över 130 000 personer skrev under en namninsamling vilket ledde till att spikarna togs bort (Best 2014). Borttagande välkomnades av Londons borgmästare Boris Johnson. Något ironiskt kanske. Som jag senare kommer att berätta ägnar sig nämligen staden där Johnson är borgmästare åt mycket avancerade former av exkluderande design.

Det kan vara på sin plats att poängtera att luffarsäkra bänkar och andra typer av exkluderande design på intet sätt är till för att lösa sociala problem som hemlöshet, missbruk eller fattigdom. De är till för att avvisa hemlösa och fattiga missbrukare från vissa platser. I den mån det är en lösning på sociala problem består själva lösningen i att de som inte är drabbade av problemen ska slippa se de som är det.

Som jag tidigare nämnt är jag bland annat intresserad av varför bänkarna inte diskuteras mer än de gör. Upplever vi dem som självklara och som ett naturligt fenomen? Döljer de sin verkliga funktion? Hur påverkar de oss och samhället? Hur påverkar samhället bänkarna? Är de del av en större samhällsutveckling och hur ser den i såna fall ut? För att ta reda på detta har jag valt att betrakta bänkarna och liknande fenomen ur ett ideologiskt perspektiv. Jag kommer att snart förklara närmare vad jag menar med detta.

Jag hoppas att genom detta också få ett svar på hur vårt samhälle behandlar sina mest utsatta medmänniskor. På hur värdigt vårt samhälle är.

VAD ÄR IDEOLOGI?

Ideologi är betydelse i maktens mening

Norman Fairclough (1995, s87)

Om jag vill undersöka luffarsäkra bänkar ur ett ideologisk perspektiv gör jag kanske bäst i att börja med att försöka förklara vad ideologi är. Det är tyvärr inte alldeles enkelt. När Terry Eagleton försöker förklara begreppet i boken *Ideology – An Introduction* (2007, ss1-5) inleder han med att konstatera att ingen hittills har levererat en adekvat definition av ideologi och att hans egen bok tyvärr inte kommer att vara något undantag. Han fortsätter med att lista 16 olika betydelser av ideologi. När Malcolm B. Hamilton (1987) går igenom definitioner hittar han inte mindre än 27 olika betydelser. I Raymond Williams ordlista *Keywords* (1983, ss153-157) finns förutom en rad ytterligare definitioner också en historisk kartläggning av begreppet ideologi som visar hur betydelsen skiftat över tid.

Ideologi är alltså ett spretigt, mångtydigt och svårdefinierat begrepp. I dagligt tal kan det syfta på någons politiska uppfattning. Men inom filosofi och samhällsvetenskap har ideologi snarare med makt att göra. Samtliga tre författare ovan spårar begreppet till Karl Marx och Friedrich Engels och då i synnerhet till skriften *Den tyska ideologin* (Marx och Engels 1995). Den mest kärnfulla beskrivningen i texten är enligt mig följande meningar:

”Den härskande klassens tankar är under varje epok de härskande tankarna, d.v.s. den klass, som är den härskande materiella makten i samhället, är samtidigt dess härskande andliga makt. Den klass, som förfogar över de materiella produktionsmedlen, förfogar därmed också över de andliga produktionsmedlen, så att deras tankar, som måste undvara de andliga produktionsmedlen, därmed också genomgående är underkastade de förras tankar.” (Marx och Engels 1995, s166).

Något förenklat innebär detta att de som har den ekonomiska makten i ett samhälle också har den kulturella makten. De påverkar media, kultur, diskussioner, språk och formuleringar på samma sätt som de påverkar ekonomin. Dessa utformas på ett sätt som gynnar den härskande klassens intressen. Marx och Engels beskrivning är för övrigt inte helt olik den definition som den kritiska diskursanalysens centralgestalt Norman Fairclough formulerade mer än tvåhundra år senare. Fairclough beskriver ideologi som ”betydelse i maktens mening” (1995, s87).

En annan definition av ideologi som är tongivande hos exempelvis Eagleton (2007), Williams (1983) och Fairclough (2010) är den franske filosofen Louis Althusser. Enligt honom är ideologi något som ”avbildar det imaginära förhållandet mellan individerna och deras reella existensbetingelser” (Althusser 1976, s135). Något förenklat betyder det att ideologi inte är en falsk bild av verkligheten utan snarare förvanskar människors relation till sina livsvillkor. Den döljer inte världen utan snarare vem som har makt över världen. Den döljer människors position i samhället snarare än själva samhället. Tillsammans bidrar det här till att vi inte bara inordnas i ett socialt sammanhang. Vi upplever också detta sammanhang som naturligt och självklart.

Men vad har då det här med exkluderande design som lutande bänkar att göra? I beskrivningarna ovan verkar ideologi vara ett språkligt eller åtminstone ett kulturellt fenomen. Det handlar om tankar, avbildningar, andlig makt och betydelse. Men Louis Althusser gör ett viktigt tillägg och menar att ideologi alltid existerar genom en apparat och dess praktiker och att denna existens är materiell (1976, s138). Med detta menas bland annat att ideologi verkar genom en massa olika institutioner, konstruktioner och anordningar samt att dessa har en direkt påverkan på människors beteenden.

Det går det alltså att urskilja åtminstone tre roller som ideologin spelar i ”den härskande klassens intresse”.

(1) Den döljer maktrelationer

(2) Den verkar genom en rad praktiker som påverkar människors beteenden.

(3) Den rättfärdigar rådande ordning

Dessa roller – att dölja, rättfärdiga och påverka – är inte på något vis uteslutande utan sammanfaller ofta. Jag tänker trots detta försöka diskutera dem var för sig i relation till luffarsäkra bänkar och andra typer av exkluderande design. Jag vill också försöka ta reda på vilken roll de här funktionerna spelar för samhällsutvecklingen. Vilka krafter som finns bakom. Hur de påverkar och påverkas.

SYFTE

Syftet med den här uppsatsen är:

Att undersöka den lutande bänken på Triangelns tågstation ur ett ideologiskt perspektiv

Jag kommer bland annat att ta upp följande frågeställningar:

Döljer bänken och andra former av exkluderande designen några maktrelationer? I så fall vilka? Hur ser de ut?

Påverkar bänken och andra former av exkluderande design människors beteenden och åsikter? På vilket sätt? Hur går det till?

Hur rättfärdigas exkluderande design som ”luffarsäkra” bänkar och liknande konstruktioner?

Är exkluderande design en del i en större samhällsutveckling? Hur ser den ut? Hur påverkar samhällsutvecklingen exkluderande design? Hur påverkar exkluderande design samhällsutvecklingen?

Jag kommer också att beröra en del frågeställningar av vetenskapsteoretisk art. Det rör bland annat hur användbara ideologikritiska teorier och metoder är för att analysera i huvudsak materiella objekt.

Sist men inte minst hoppas jag få en fingervisning om hur det är ställt med vårt samhälles värdighet.

METOD

Verkligheten är sådant som inte försvinner för att du slutar tro på det.

Philip K Dick (okänd källa)

Hur kommer jag då att gå till väga för att undersöka den lutande bänken på Triangelns tågstation ur ett ideologiskt perspektiv? Rent praktiskt kommer undersökningen att bestå av fyra moment:

(1) Undersökning av fysiska objekt

Jag kommer att studera existerande former av exkluderande design och särskilt så kallade luffarsäkra bänkar. Jag kommer att utgå från en specifik bänk, nämligen en av de lutande bänkar som är placerade på tågstationen Triangeln i Malmö.

(2) Undersökning av begrepp

Jag kommer att göra en litteraturstudie av några begrepp som är centrala för undersökningen. Främst ”ideologi” men även exempelvis ”hegemoni”. Jag kommer att få börja från början då ideologi som tidigare nämnts är ett spretigt, mångtydigt och svårdefinierat begrepp som används på en rad olika sätt.

(3) Undersökning av närliggande fenomen

Jag kommer också att studera olika fenomen kopplade till exkluderande design och luffarsäkra bänkar. Det kan handla om andra former av exkludering, andra sätt att utforma offentliga miljöer samt andra sätt att behandla fattiga, hemlösa och missbrukare. Det kommer att ske genom studier av litteratur, media samt observationer av stadsmiljön

(4) Undersökning av samhällsutvecklingen

Jag kommer också att studera den samhällsutveckling som exkluderande design och luffarsäkra bänkar är en del av. Hur påverkar den bänkarna? Hur påverkar bänkarna samhällsutvecklingen? Det kommer att ske genom studier av litteratur, media samt observationer av stadsmiljön.

När det gäller begreppen kommer jag att verkligen gå till botten, försöka spåra deras ursprungliga betydelse och börja därifrån. Ordet hegemoni är exempelvis ett grekiskt ord, hegemonia som betyder ledarskap, men riktigt så lång som till antikens Grekland kommer jag inte att gräva. Snarare kommer

jag att börja där de introducerades som samhällsvetenskapliga begrepp. Eftersom begreppen används på olika sätt så är det första jag måste göra är att definiera vad jag menar med dem.

Marxism och kritisk realism

Undersökningen kommer självklart också att färgas av mina vetenskapliga utgångspunkter. Jag är influerad av både marxism och kritisk realism vilket påverkar min syn på samhället, på vetenskap samt mina val av källor och annat material.

Mina utgångspunkter är bland annat att jag tror att det finns en verklighet helt oberoende av mitt medvetande, av mina sinnen, tankar och åsikter. Jag tror också att samhällsutvecklingen i hög grad påverkas av grundläggande strukturer där vårt produktionssätt, kapitalismen, är den mest grundläggande. Vilket inte innebär att alla sociala fenomen i första hand är påverkade av kapitalismen. Jag tror heller inte att det handlar om en ensidig påverkan. Det finns alltid ett dialektiskt förhållande, en växelverkan, mellan strukturer och sociala fenomen. Det förekommer dessutom alltid ett motstånd och ibland är ”motståndet” steget före. Enligt mig är förändringar i kapitalismen ofta snarare reaktioner på något.

Även om jag väljer källor efter min övertygelse är jag noga att inte låta mina åsikter eller resultat styras för mycket. Jag försöker hela tiden vara i dialog med litteraturen, källorna och de miljöer jag väljer.

En bänk i maktens mening

Att analysera fenomenet luffarsäkra bänkar och exkluderande design ur ett ideologiskt perspektiv är långt ifrån ett självklart val. Den som vill analysera urbana fenomen har ett antal olika verktyg att välja mellan. Faktum är att jag utan minsta betänketid kan räkna upp en hel rad som skulle kännas mer logiska. När samhällsvetare som exempelvis David Harvey (1973, 2009 och 2012) Neil Smith (2010), Mike Davis (2007) och Saskia Sassen (2007) undersöker urbana fenomen tittar de på aspekter som tid, rum, kapital, plats och skala. Däremot spelar faktorer som språk, kommunikation och ideologi betydligt mindre roll.

Jag skulle kunna titta på bänkens fysiska egenskaper. Hur den är utformad. Vem som bestämt hur den ska se ut och varför. Hur den används. Hur den hänger samman med andra objekt i stadsmiljön. Var den är placerad. Vilka olika skalor som är betydelsefulla. Vilken betydelse tidsmässiga aspekter har. Hur länge den används och av vem. Vem som påverkar stadsbornas tid. Vilken roll bänken spelar för fenomenet pendling. Vilken roll pengar spelar. Vilka ekonomiska relationer bänken

förmedlar. Vad makt har för betydelse. Vilka maktrelationer bänken skapar och förmedlar samt vilka maktrelationer som skapat bänken.

Jag kommer också att beröra en hel del av dessa frågor. Men jag kommer som sagt att göra det ur ett ideologiskt perspektiv. Jag är intresserad av maktrelationer, hur de döljs samt hur samtycke skapas.

Andra diskursteorier och ideologikritiker

Även den som vill syssla med ideologiska frågeställningar har en rad olika teorier och metoder att välja bland. Även här finns teorier och metoder som kanske hade varit mer logiska att använda. Jag hade givetvis kunnat valt någon av dem och möjligen då fått helt andra resultat. Mina val är styrda av att jag först känner att jag måste reda ut vad ideologi är. Sedan studera bänken ur detta perspektiv. Först därefter skulle någon diskursanalytisk metod kunna bli aktuell. Men jag är alltså inte där ännu.

Dessutom vill jag ju analysera ett föremål, närmare bestämt en bank. Objekt av den typen analyseras sällan inom diskursanalys, diskursteori eller ideologikritik. Hur lämpligt det är och hur väl det lyckas återstår för mig att visa. Jag känner hur som helst att jag vill försöka göra även detta innan jag utsätter den för en analys enligt någon mer etablerad diskurs- eller ideologikritisk metod.

Men visst hade jag ändå i någon utsträckning kunnat använda mig av diskursteori (se exempelvis Jørgensen och Phillips 2000, ss 31-65) som exempelvis Ernesto Laclau och Chantal Mouffe (2008) formulerar den. Men jag delar inte deras utgångspunkter eller deras kritik av marxismen. Enligt mig fäster de alldeles för lite vikt vid grundläggande materiella förhållande som ekonomi, ägande och arbete. Det finns en fara i detta som i värsta fall riskerar att resultera i en form av idealism där allting är diskurser och där materiella förklaringar helt lyser med sin frånvaro (Joseph ss 110-121).

Jag skulle också kunna utgå från Michel Foucaults genealogi. Men jag delar inte hans syn på sanning. Jag är fast övertygad om att det finns en verklighet utanför diskurserna och att vi dessutom kan veta något om den. Jag misstänker att Foucault inte skulle hålla med om detta (Jørgensen och Phillips 2000, ss 19-21)

Då är mina utgångspunkter betydligt närmare den kritisk diskursanalysens (se exempelvis Jørgensen och Phillips 2000, ss 66-96). Här fästs större vikt vid materiella förklaringar. Grundläggande kapitalistiska förhållanden tar plats i analyserna. Ideologi skapas i ett samhälle präglad av

maktrelationer som utgår från klass, men också kön, etnicitet, sexualitet, funktion och en rad andra saker. Det här samhället påverkar ideologin, men ideologin påverkar också samhället. Det existerar en verklighet oberoende av ideologi och det finns vägar ut ur ideologin. Allt är inte ideologi. Eller diskurser. Eller språk. Saker och ting kan vara ideologiska i olika utsträckning.

Den kritiska diskursanalysen är dock inte direkt applicerbar på min undersökning. Med risk för att vara tjatig vill jag ännu en gång poängtera att föremålet för min undersökning inte är redo för en diskursanalys i traditionell mening. Dessutom är även kritiska diskursanalytiker i första hand intresserade av texter, ord, begrepp och diskurser. Inte föremål som bänkar.

När Lilie Chouliaraki och Norman Fairclough skissar på en forskningsagenda för kritisk diskursanalys i boken *Discourse in Late Modernity* (Chouliaraki och Fairclough 1999) gör de precis som jag. Det närmar sig andra samhällsvetenskapliga discipliner, som urbana studier. De närmar sig precis som jag geografen David Harveys teorier. Men det är i första hand begrepp, som exempelvis "flexibilitet" de är intresserade av. Det handlar precis som bokens titel antyder om diskurser. Även om jag självklart inser att diskurser har materiella aspekter tror jag det blir stor skillnad om en undersökning utgår från ett ord som flexibilitet eller ett föremål som flexibel. Precis som skillnaden hade blivit stor om jag utgått från orden "luffarsäkerhet" och "exkluderande design" istället från en lutande bänk med hal yta på tågstationen Triangeln i Malmö.

En institution utan väggar

Jag är medveten om att den här uppsatsen skiljer sig från många andra inom ämnet medie- och kommunikationsvetenskap. Jag undersöker föremål placerade i offentliga miljöer. Vad har en luffarsäker bänk egentligen med media eller kommunikation att göra? Det hade kanske varit rimligare att undersöka bilden av luffarsäkra bänkar, missbruk eller hemlöshet. Hur ämnena skildras, diskuteras, motiveras eller kanske till och med gestaltas.

Men det förekommer faktiskt en hel del forskning inom medie- och kommunikationsvetenskap som påminner om min undersökning. Ett samtida exempel är forskningsprojektet "Populära passager". Projektet handlar om köpcentrumet som socialt och visuellt rum och bedrivs vid institutionen för mediastudier vid Stockholms universitet under ledning av bland andra professor emerita Karin Becker. Där undersöks bland annat köpcentrum som plats och startpunkt för olika medieprodukters användning (Fornäs, Ganetz, Becker och Bjurström 2007). Karin Becker är också ledare för

forskningsprojektet ”Changing Places” som undersöker konvergensen mellan stora offentliga bildskärmar och publikens egen medieproduktion (Becker och Widholm 2014, ss 153-168)

Ett annat exempel är forskningsprojektet ”Secure Spaces: Media, Consumption and Social Surveillance” under ledning av André Jansson professor i medie- och kommunikationsvetenskap vid Karlstads universitet. Projektet undersöker bland annat vilken roll nya mediasystem spelar i en accelererande konsumtionskultur samt hur systemen bidrar till ökad social kontroll (Karlstad University 2014). Jansson har dessutom tidigare bland annat undersökt kopplingen mellan geografi och medie- och kommunikationsvetenskap tillsammans med geografen Paul Adams (Adams och Jansson 2012).

På Lunds universitet har Veselinka Möllerström (2011) nyligen disputerat med en avhandling som beskriver Malmös omvandling från arbetarstad till kunskapsstad. Möllerström beskriver samma stadsutveckling som jag, dock ur ett delvis annat perspektiv och jag kommer att återkomma till avhandlingen senare i uppsatsen. På Malmö Högskola ingår institutionerna för interaktionsdesign och medie- och kommunikationsvetenskap i samma fakultet och det förekommer flera forskningsprojekt som spänner över båda ämnena. Projekt där både mediala faktorer och design av föremål undersöks. Ett färskt exempel är Åsa Ståhls och Kristina Lindströms Patchworking Publics-in-the-Making. Design, Media and Public Engagement som handlar om kommunikation med hjälp av lapptäcken. En av avhandlingens syften är just att undersöka möjligheterna att forska över disciplingränserna (Lindström och Ståhl 2014).

Internationellt pågår sedan länge forskning inom medie- och kommunikationsvetenskap som undersöker vilken roll ekonomi och produktion spelar både för förändringar inom media och hur de i sin tur leder till ökad ojämlikhet i samhället (Murdock 2012, ss 65-66)), vilket egentligen är precis vad jag försöker göra. Det går även att se Cultural Studies traditionen som exempel på detta. Inom Cultural Studies undersöks bland annat hur kapitalistisk dynamik skapar både kulturella fenomen, praktiker och föremål samt hur människor sedan kodar och avkodar samma fenomen (Murdock 2012, s 66).

Att ge sig ut i offentliga miljöer som köpcentrum är alltså inget unikt för den här uppsatsen. Inte heller att undersöka konsumtionskultur, social kontroll eller att röra sig i gränstrakterna mot geografi eller interaktionsdesign. Att se vilken roll grundläggande ekonomiska faktorer spelar i medie- och samhällsutvecklingen är ännu mindre ovanligt.

Jag tror det är nyttigt för ämnet medie- och kommunikationsvetenskap att det bedrivs forskning som ser ut på det här viset. Jag menar inte att alla bör syssla med det. Men ibland tror jag viktig kunskap missas om det dras skarpa gränser vid språk, kommunikation eller diskurser. I mitt fall är jag övertygad om att så skulle vara fallet.

Och även om jag undersöker ett föremål som åtminstone inte är direkt medialt och även om jag inte uteslutande studerar hur det skildras i media skulle jag säga att jag använder begrepp och teorier som är vanliga inom medie- och kommunikationsvetenskap. Jag studerar också en samhällsutveckling där kultur och media spelar centrala roller. Så jag skulle säga att det i högsta grad är medie- och kommunikationsvetenskap jag ägnar mig åt, men där väggarna mot andra samhällsvetenskapliga discipliner är rivna.

Det finns ytterligare ett skäl att riva väggen. Genom att röra mig utanför språk, språkliga fenomen och diskurser kan jag undersöka var gränsen för ideologikritiska analyser går. Undersöka vad som händer om jag betraktar ett åtminstone i första hand fysiskt föremål som en luffarsäker bänk ur ett ideologiskt perspektiv. På köpet hoppas jag dessutom få en indikation på hur väl ideologikritik kan användas för att analysera ting som en bänk, ett torg, en tågstation eller till och med en hel stad. Jag hoppas därmed kunna bredda ämnet medie- och kommunikationsvetenskap genom att både tillföra en tydligare materiell dimension samt vidga gränserna för vad som går att analysera. Jag hoppas också undersöka möjligheterna att komplettera analyser av urbana fenomen med ytterligare en dimension, nämligen ideologikritik och diskursanalys.

Jag skulle vilja sammanfatta min metod genom att låna några ord av Thomas Brante. Han beskriver samhällsvetenskapens målsättning som ”att förklara genom att identifiera strukturer som innehåller mekanismer som genererar sociala fenomen.” (Brante 2004 s 130). Det är också vad jag tänker försöka göra. Jag kommer att studera samhällsutvecklingen i det samtida kapitalistiska samhället där ägande, materiell fördelning och arbete påverkar privatiseringar, klassklyftor, fattigdom och ideologi som i sin tur ger upphov till sociala fenomen som luffarsäkra bänkar. Och hur bänkarna i sin tur påverkar samhället. Så, tillbaka till Triangelns tågstation.

SAMTIDEN

Vad vore ideologi utan rum att referera till, rum att beskriva, rum vars vokabulär och kopplingar den använder och vars kod den gestaltar?

Henri Lefebvre (1991, s 44)

Innan vi tittar närmare på min bänk kan det vara på plats att säga något om exkluderande design i allmänhet samt det samhälle där den förekommer. Luffarsäkra bänkar och liknande föremål är inga isolerade fenomen, utan delar i ett större system. De befinner sig i olika miljöer, eller rum, och är delar av ett samhälle.

Förbjudande rum

Bänken på Triangelns station är bara en variant av bänkar konstruerade för att det inte ska gå att sova på dem. Just den här är hal och lutar. Andra liknande bänkar är istället försedda med armstöd med några decimeters mellanrum vilket gör det svårt och obekvämt att ligga ner på dem. En ytterligare variant är bänkar som är utformade som rör vilket gör dem svåra att hålla balansen på. Luffarsäkra bänkar återfinns både på offentliga platser som parker, torg, stationer och busshållplatser samt helt eller delvis privatiserade platser som köpcentrum.

Sådana här bänkar är exempel på vad vad Steven Flusty (2004, ss 69-92) kallar ”förbjudande rum”. Det är rum, platser, byggnader och konstruktioner dit tillgängligheten medvetet, helt eller delvis, har begränsats. Vi har sett några exempel tidigare, som spikar eller taggtråd där hemlösa brukar sova och hög musik som spelas för att jaga iväg missbrukare från vissa platser. Just den här typen av förbjudande rum, som medvetet gjorts obekväma, kallar Flusty ”taggiga” (2004, s73). En minst sagt träffande beskrivning på det rum i London som beskrevs i inledningen som försetts med spikar för att ingen ska kunna sova där.

Men det finns flera typer av förbjudande rum. Det kan handla om en smygprivatiserad gård mellan några företag eller fastigheter. Om platser dit det är omständligt att ta sig utan bil, som köpcenter utanför städer. Om rum med spärrar där den som vill komma in måste betala en avgift, lösa en biljett eller ett medlemskap. Ibland är avgiften dold som i ett köpcentrum där det inte finns någonstans att sitta förutom på kaféer där den som vill ha tillträde måste köpa något. Ett förbjudande rum kan också regleras med hjälp av förbud mot att exempelvis ”hänga”, det vill säga att vistas på en plats

utan avsikt att konsumera.

Zygmunt Bauman kallar den här typen av system för ”negativ övervakning” (2008, s11). Istället för att övervaka personer avvisar man dem istället. Det handlar först och främst om att göra sig av med otillräckliga eller oönskade konsumenter. Att konsumtionen regleras på det här sättet är inte konstigt. Vår roll som konsumenter blir allt viktigare. Bauman (2008, ss33-61) menar att det inträffat ett systemskifte, en ”konsumistisk” revolution där konsumtion tagit över den centrala roll som arbete spelade i produktionssamhället. Och om konsumtion är en syssla som enskilda individer utför, är konsumism ett samhällstillstånd.

David Harvey (2010 ss14-55) beskriver samma systemskifte ur ett annat perspektiv. Harvey menar att en stor del av produktionen flyttar från vår del av världen till låglöneländer. Detta gör inte att behovet av att sälja det som produceras minskar. Tvärtom expanderar ekonomin vilket gör det ännu viktigare att avsätta det som produceras på marknaden. Det blir dessutom viktigare att kontrollera marknaden, konsumtionen och de som konsumerar. När delar av produktionen flyttar till andra delar av världen förändras därför våra roller i det kapitalistiska samhället. Att konsumera blir en allt viktigare uppgift.

Jag menar att systemskifte får stora konsekvenser för hur samhället kontrollerar sina medborgare. Tekniker och system för att kontrollera produktionen och de som arbetar där, som löpande band, anställningsavtal, stämpelklockor, svartlistning av militanta arbetare och strejkbryteri ersätts gradvis av motsvarande kontrollapparater inom konsumtionen. Istället får vi exempelvis kreditkort, bonussystem, reklamindustri, betalningsanmärkningar och exkluderande design.

Bauman (1998, s41) menar att den arbetsetik som varit nödvändig för att produktionssamhället skulle fungera måste ersättas av konsumtionsetik. Människor måste tränas och fostras att uppfylla de krav som konsumtionssamhället ställer. Men även de som faller utanför måste hanteras. I produktionssamhället förklarades fattigdom antingen av en brist på arbete eller en brist på arbetsvilja. I konsumtionssamhället är det istället en persons otillräcklighet som konsument som leder till social degradering (Bauman 1998 ss59-60).

Den nyliberala staden

Även Neil Brenner och Nik Theodore (2002 s3) beskriver det här systemskiftet. De kallar det ”nyliberalt” och menar att de givit upphov till bland annat attacker mot organiserat arbete, sänkta

skatter, krympande eller privatiserad välfärd och en kriminalisering av fattiga. Men systemskiftet har också direkta konsekvenser för våra städer. En radikal omorganisering av stadsmiljön är en viktig del av detta skiftet och författarna delar in förändringarna i två faser. En destruktiv fas där gamla system, praktiker och strukturer förstörs samt en konstruktiv fas där något nytt och mer anpassat efter marknadens behov byggs upp (Brenner och Theodore 2002 ss17-30) .

Under den destruktiva fasen tas offentliga platser antingen bort, privatiseras eller kontrolleras hårdare genom exempelvis övervakningskameror. Arbetarklassområden förändras för att göras mer ekonomiskt attraktiva och därmed locka till sig företag och köpstarka invånare. Hyreslägenheter och allmännyttiga bostadsprojekt försvinner. Grundläggande samhällsservice som exempelvis bibliotek och postkontor försvinner och ersätts med kommersiella verksamheter. Medborgerliga rättigheter som exempelvis rätten att hålla politiska möten och dela ut flygblad försvinner på många platser (Brenner och Theodore 2002 ss17-30).

Under den konstruktiva fasen skapas istället bland annat privata köpcentrum och torg, så kallade ”gated communitys”, bostadsrätter, företagsbyar och eventstäder, det vill säga hela stadsdelar med idrottsarenor, hotell, konferenscentrum, köpcentrum och andra liknande kommersiella anläggningar. Detta kompletteras med hårdare repression och övervakning som inte sällan har en diskriminerande funktion, det vill säga olika personer behandlas på olika sätt, ofta efter sin konsumtionsförmåga (Brenner och Theodore 2002 ss17-30),

Det är enligt mig i miljöer där dessa två tendenser samverkar – uppdelning i tillräckliga och otillräckliga konsumenter samt nyliberal påverkan på stadsmiljön – som fenomen som förbjudande, taggiga rum med exkluderande design som luffarsäkra banker uppstår. Utvecklingen förstärks ju mer privatiserat det offentliga rummet blir. Men det är viktigt att komma ihåg att samma utveckling även sker på allmänna platser som torg och stationer. Exkluderande design är en del av denna utveckling. Min bank på Triangels station är del av denna utveckling.

VAD BÄNKEN DÖLJER

Men tillbaka till bänken och tillbaka till ideologin. Låt oss börja med den första av de tre ideologiska funktionerna jag listade tidigare, nämligen att dölja maktrelationer. Vad innebär det egentligen?

Enkla och tydliga exempel på dolda maktrelationer hittar vi enligt mig i ordval och benämningar i media. Ordet ”sexturist” antyder exempelvis att det handlar om en spännande sysselsättning under en resa. Inte om att rika västerlänningar åker till fattigare länder och utnyttjar människor, ibland barn, som befinner sig i en så utsatt situation att de inte har något annat val än att sälja sin kroppar. Även ordet ”organturist” förekommer som beskrivning av någon som reser till fattigare länder för att köpa organ för transplantation. I båda fallen handlar det om att dölja en maktrelation mellan den som köper och den som tvingas sälja. Om att dölja att dölja en ojämlikhet. Om att dölja ett övergrepp.

Ordet ”arbetsgivare” fungerar på ungefär samma sätt. Det antyder att arbete skulle vara en gåva och inte något arbetare i kapitalistiska samhällen måste sälja för att kunna överleva.

Men kan ett föremål fungera på samma vis som orden ovan? Låt oss försöka ta reda om den bänken på Triangelns station döljer några maktrelationer, vilka maktrelationer den i såna fall döljer samt hur dessa ser ut. Vad är det jag missar när jag slår mig ner på perrongen och väntar på tåget till Köpenhamn eller Lund? Vad är det som döljs?

En biljett i Les Halles

För att svara på de här frågorna kan det vara värt att ta en omväg via Paris. Michalis Lianos (2012) har gjort en undersökning som påminner om min. Han har också givit sig ut i kollektivtrafiken, närmare bestämt till tunnelbanestationen Les Halles i Paris. Föremålet för Lianos intresse är precis som i mitt fall en sak, nämligen den biljett som krävs för att få tillträde till stationen. Han gör en maktanalys av biljetten och frågar sig vem som har tillträde till tunnelbanan och vem som utestängs. Han visar hur sortering och utestängning går till, med hjälp av spärrar och biljetter, samt frågar sig hur de kommer sig att de flesta som använder tunnelbanan accepterar att det går till som det gör.

Lianos menar att själva den fysiska utformningen av tunnelbanestationen och de ritualer den ger

upphov till får oss att internalisera systemet och uppleva det som något naturligt. Vi passerar spärrar där vi betalar, vi ställer eller sätter oss på perronger eller i vänthallar och tar sedan första, bästa tåg till rätt destination. Endast de som betalar har tillträde och de har tillträde endast i egenskap av resenärer.

På det här sättet döljs en maktrelation. De som har tillträde ser inte de som inte har det. Resenärerna ser inte konsumtionssamhällets förlorare. De ser inte otillräckliga konsumenter som fattiga missbrukare och hemlösa. I Lianos fall handlar det om personer inte har råd med biljetter. När det gäller luffarsäkra bänkar handlar det om någon som behöver någonstans att sova och inte har några andra alternativ än att leta i offentliga miljöer. Både bänken och biljetten döljer genom att stänga vissa människor ute. Genom att inte visa dem för oss övriga.

Utestängningen fungerar också genom att tilltala oss på vissa sätt och i egenskap av olika saker. Louis Althusser (1976, ss141-151) kallar den här typen av tilltal för ”interpellation”. Ett klassiskt exempel är när en polis ropar ”Stopp där!” och någon stannar, förvandlas till föremål för maktutövning och upplever denna relation som självklar.

I offentliga miljöer tilltalas vi ständigt i egenskap av olika saker. Om vi tar Triangelns tågstation som exempel tilltalas jag som pendlare genom ständiga tids- och riktningsangivelser, utrop om avgångar och förseningar, information i form av tidtabeller, kartor och förteckningar över biljettpriser.

I de flesta offentliga miljöer vi också som konsumenter via reklamskyltar, reklamfilmer, försäljare och så vidare. Till station Triangelns försvar vill jag dock säga att den nästan helt saknar reklam. Men den är snarast ett undantag. Ofta är städer, stationer, gator och torg helt präglade av reklam i olika former. Den tilltalar oss inte bara i egenskap av arbetare och konsumenter. Ofta berättar den också vilken typ av arbetare och konsumenter vi bör vara. Om arbetsmarknaden efterfrågar snygga, väluppfostrade och flexibla arbetare spelar reklamen en viktig roll när det gäller att påverka oss att bli just detta. Ett sätt är att visa sexualiserade bilder på halvnakna, lyckliga personer som köpt dyra varor.

Den hemlöse som letar efter någonstans att sova passar inte in i någon av de här rollerna. Den hemlöse är varken pendlare, arbetare eller konsument. Den hemlöse tilltalas i stället som ovälkommen och hålls borta med hjälp av spärrar och förbudsskyltar, avvisas av väktare eller

genom att sakta men säkert glida av den luffarsäkra bänken.

Otillräckliga medborgare och konsumenter

När det gäller att dölja genom att utestänga på det här sättet är det svårt att inte dra paralleller till Reva (Rättssäkert och effektivt verkställighetsarbete). Projektet är ett samarbete mellan Polisen, Kriminalvården och Migrationsverket och har som syfte att hitta och avvisa personer som vistas i Sverige utan uppehållstillstånd. I praktiken handlar det bland annat om att göra så kallade inre utlänningskontroller på exempelvis tåg och bussar. I Stockholm arbetar polisen i tunnelbanan med att genomföra identitetskontroller. Det riktas kritik mot polisen för att välja ut människor enbart för att de ser utländska ut (Habul, 2013).

Förutom att ha ett ideologiskt namn fyller Reva samma ideologiska funktion som en luffarsäker bänk. Reva döljer en maktrelation genom att stänga vissa personer ute. Bänken stänger ute de som inte anses vara tillräckliga konsumenter. Reva stänger ute de som inte anses vara tillräckliga medborgare.

Den luffarsäkra bänken och andra typer av exkluderande design kastar också ett nytt ljus över fenomenet konsumentmakt, som innebär att försöka påverka genom att konsumera på vissa sätt. Att stödja vissa produkter, tendenser och fenomen genom att köpa dem och protestera mot andra genom att inte köpa dem. Bauman (2008, s164) tolkar den här typen av konsumentaktivism som ett symptom på en växande besvikelse över politiken. Människor ger upp sina förhoppningar på demokrati och kollektivism och sätter istället sin tilltro till marknaden och den egna förmågan att konsumera.

Även här döljs en maktrelation. Ordet konsumentmakt antyder att vi skulle kunna ha inflytande genom vår konsumtion. Men var och ens makt sammanfaller med var och ens förmåga att konsumera. Ju tjockare plånbok, desto större makt. Konsumentmakt döljer det faktum att vissa är så marginaliserade att de inte ens räknas som konsumenter. Den luffarsäkra bänken döljer effektivt det faktum att dessa människor finns mitt ibland oss.

Nolltolerans

Det går också att studera luffarsäkra bänkar i relation till den strategi som brukar kallas nolltolerans. Även nolltolerans är ett sätt att dölja maktrelationer. Strategin provades i större skala för första gången i New York i början av 90-talet under borgmästaren Rudy Guilianis styre (Minton 2009, ss 48-52) och handlade om att staden inte skulle tolerera några som helst regelbrott. Ordningsmakten

fick i uppdrag att bevaka exempelvis hemlösa, tiggare, prostituerade, ungdomsgång, graffitimålare och vårdslösa cyklister, och inte acceptera några överträdelser, hur obetydliga de än var. Strategin har sedan spridit sig och använts på många håll runt om i världen.

Nolltolerans utgår från en kriminologisk teori som heter Broken Windows (Minton 2009, ss145-148). En annan viktig del av nolltolerans är nämligen att genast åtgärda skadegörelse som klotter, nedskräpning och just krossade fönster. Enligt teorin leder ett krossat fönster till en sorts normalisering vilket skapar acceptans för större och större överträdelser. Det krossade fönstret signalerar att ingen bryr sig och att det inte innebär någon risk att krossa ännu fler.

Ur ett större perspektiv handlar nolltolerans om att åstadkomma en ”reglerad urbanitet” (Graham 2014, ss151-153) där otillräckliga konsumenter avlägsnas, demoniseras eller spärras in. Polisens roll handlar allt mer om att slå till mot livskvalitetsbrott, ”mot beteenden och kroppar som uppfattas som malplacerade i den ojämlika stadens polariserade geografi” (Graham 2014, s152)

Broken Windows och nolltolerans har kritiserats hårt både som teori och praktik (Minton 2009, s146). Kritiker menar att den inte alls leder till minskad brottslighet eller minskning av andra sociala problem och att nackdelarna, som ökad repression, överväger. Broken Windows har till och med kallats en ”polisvandringssägen” som används som förevändning för ökad repression, hårdare straff och för att flytta fram polis och säkerhetsföretags positioner på gatunivå samt ur ett större perspektiv att bidra till att kriminalisera fattigdom (Wacquant, 2009).

Personligen anser jag dock att nolltolerans är framgångsrikt ur ett ideologisk perspektiv. Bara själva ordet ”nolltolerans” antyder att det finns något att vara nolltolerant emot. Strategin tangerar dessutom samtliga tre ideologiska funktioner som jag nämnt tidigare. Den döljer maktrelationer, den rättfärdigar rådande ordning och den påverkar beteenden genom en rad olika praktiker, ofta materiella sådana.

Fattiga, hemlösa och de som försöker tjäna pengar på fel sätt, som tiggare, gatumusikanter eller folk som tvättar vindrutor på bilar, avvisas. Vissa typer av information som reklam tillåts medan annan, som exempelvis gatukonst och vissa typer av icke-kommersiell eller obetald affischering förbjuds. Många köpcentrum och liknande platser har förbud mot att dela ut flygblad. Med hjälp av spärrar och annan arkitektur förhindras vissa beteenden medan andra uppmuntras.

Ett fönster som inte går att krossa

Exkluderande design är en sorts förebyggande nolltolerans där ordningsstörningar hanteras innan de ens hunnit uppstå. En lutande bänk fyller samma ideologiska funktion som ett krossat fönster som genast lagas eller kanske snarare som ett fönster som inte går att krossa. De bidrar båda till en normalisering av ordningen som vore svår att upprätthålla om någon ligger och sover ruset av sig eller till och med har slagit läger mitt bland pendlare på vägg till eller från jobbet.

Så min lutande bänk uppfyller alltså en av ideologins definitioner, att dölja maktrelationer. Den gör det tillsammans med en rad andra fenomen som spärrar, reklam, nolltolerans och övervakning. Den gör det genom att avvisa konsumtionssamhällets förlorare. De som är så marginaliserade att de inte ens betraktas som konsumenter.

VAD BÄNKEN GÖR

Den som kontrollerar rummet kontrollerar inte bara den fysiska platsen, utan även den ideologiska det vill säga våra identiteter

(Joseph 2002 s174)

Dags att ta sig an nästa ideologiska funktion, att påverka människors beteenden genom olika fysiska och materiella praktiker. I moderna städer sker detta enligt mig ofta genom att utforma stadsrummet på ett visst sätt. Torg, gator, centrum, vägar, parker och andra liknande miljöer utformas och utrustas för att främja vissa aktiviteter och minska, förhindra eller till och med omöjliggöra andra.

Vad gör bänken med mig, mina åsikter och mina beteenden? När jag tar rulltrapporna ner från Triangelns nyligen utbyggda köpcentrum, slår mig ner på bänken för att vänta på tåget några minuter. På den kalla, hårda, hala, lutande och obekväma bänk som knappast inbjuder till några längre sittstunder. Reflekterar jag över varför den är obekväm? Tänker jag att den är avsedd för pendlare som ändå inte behöver sitta särskilt länge eftersom tågen så ofta? Att den kanske till och med är ett sätt att öka hastigheten på fenomenet pendling, att få arbetare snabbare till och från arbetsplatsen?

Tänker jag att bänken uppmuntrar vissa beteenden, som att sätta sig en kort stund men försöker förhindra andra? Som att sätta sig en förmiddag och läsa en bok eller till och med sova en stund? Funderar jag kanske till och med vad de beteenden som bänken uppmuntrar får mig att tänka och tycka?

En bänk i Camden

Ett tydligt exempel på ett utformning av staden som är tänkt att påverka människors beteenden är den så kallade Camden-bänken (Factory Furniture 2013). Den tillverkas av företaget Factory Furniture i samråd med Camden Borough Council, det vill säga motsvarande stadsdelsförvaltningen i stadsdelen Camden i London. Camden-bänken kan mycket väl vara den mest avancerade luffarsäkra bänk som existerar. Den är utformad med det uttalade syftet att undvika ”kriminellt och anti-socialt beteende” (Factory Furniture 2013). Den är svår att sova på då underlaget är halt, ojämnt och lutar. Men den är också konstruerad för att förhindra skateboardåkning, drogförsäljning,

nedskräpning och stölder. Den är helt slät och saknar håligheter vilket förhindrar att någon stoppar skräp eller fimpar i den. Detta gör också att det är svårt att gömma droger i bänken. Däremot finns ett särskilt utrymme under bänken där det går att ställa väskor för att försvåra stölder. Den ojämna ytan försvårar också skateboardåkning och andra liknande aktiviteter. Factory Furniture lovar också att bänken är lätt att flytta ”exempelvis bort från ett problemområde” (Factory Furniture 2013). Här är det alltså inte bara hemlösa och missbrukare som avvisas och döljs utan även narkotikalangare, tjuvar, nedskräpare och utövare av vissa fritidsaktiviteter.

Detta sker alltså i samma stad där borgmästaren Boris Johnson protesterar mot andra typer av exkluderande design. Det sker i samarbete med en myndighet underställd borgmästaren. Kanske är Camden-bänken så sofistikerat att den inte ens upplevs som ett exempel på exkluderande design? Kanske har Boris Johnson suttit på en Camden-bänk utan att tänka närmare på varför den ser ut som den gör?

Camden-bänken döljer alltså både maktrelationer och påverkar beteenden genom sin blotta utformning. Enligt mig är det också rimligt att anta att den även rättfärdigar sin egen existens, och därmed också sin egen ideologiska funktion. Det är inte omöjligt att tänka sig att bänken genom sin utformning och sitt uttalade syfte att förhindra bland annat narkotikaförsäljning och stölder faktiskt får någon att tänka: det måste finnas en anledning till att bänken ser ut såhär. Om det inte förekom narkotikaförsäljning och stölder skulle den inte behöva vara utformad som den är. Det är fullt möjligt att de ritualer och beteenden som bänken ger upphov till, som att ställa väskan mellan benen hålligheten eller att inte kunna gömma mindre saker, skapar en föreställning av att det förekommer drogförsäljning och väskstölder alldeles oavsett om det faktiskt gör så i verkligheten.

Kontrollen över stadsrummet

Camden-bänken är ett särskilt tydligt exempel på ideologins fysiska sida. Ideologin tar en arkitektonisk form. Det finns massor av liknande om än inte lika utstuderade exempel. Min lutande bänk är ett av dem. Ur ett större perspektiv handlar det om att ta kontroll över hela stadsrummet.

Enligt Joseph (2002, ss162-182) är den här kontrollen nödvändig för att ideologin ska fungera. För att den ska kunna ordna, förklara, beskriva, föreslå, inkludera och exkludera. För att den ska kunna uttrycka och förstärka vår plats i samhället. På samma sätt som fabriker, shoppingcentra, mentalsjukhus, fängelser, och kök uttrycker arbetares, kvinnors, etniska minoriteters och fattigas plats i samhället (Joseph 2002, s174)

Hemlösas och missbrukares plats i samhället förstärks och uttrycks genom lutande bänkar och annan exkluderande design. Platsen är ”ingenstans” eller åtminstone ”någon annanstans”. För att den ideologiska påverkan ska fungera är det alltså viktigt att kontrollera även fysiska miljöer. De fysiska miljöerna blir sedan också den plats där ideologin framträder. Vilket förstärker kontrollen ytterligare. Och så vidare.

Som jag tidigare nämnt är den här typen av förändringar av stadsrummet först och främst en del i utvecklingen av det kapitalistiska samhället. Påverkan på urbana miljöer blir större ju mindre kapitalismen tyglas. Utvecklingen går således snabbare ju mer av det offentliga rummet som privatiseras. Paul Kingsnorth (2009), som har studerat privatiseringens följder i en rad engelska städer, menar att allt från parker, gångvägar, torg och centrum köps upp. Ofta utan någon föregående diskussion eller uppmärksamhet i media. Sedan skapas regler, praktiker och arkitektoniska lösningar som påbjuder konsumtion men försöker förhindra eller till och med förbjuda tiggeri, hemlöshet, musicerande, skateboardåkning och politiska aktiviteter.

Det är dock inte bara oönskade beteenden som riskerar att försvinna. I Storbritannien tas exempelvis ofta både offentliga toaletter och bänkar bort när markägare eller myndigheter vill bli av med hemlösa och fattiga missbrukare (Minton 2009, s52). Men dessa grupper är inte de enda som påverkas. Även äldre människor som som utnyttjat bänkarna och barnfamiljer som använt toaletterna riskera att försvinna.

I bland annat Storbritannien och USA förekommer också delvis privatiserade rum, formellt fortfarande allmänna, men där det tagits särskilt stor hänsyn till lokala näringslivets önskemål. I områdena som kallas BID (Business Improvement Districts) bestämmer företagareföreningar bland annat ordningsregler och vem som har tillträde. Ofta anlitas privata säkerhetsföretag för att upprätthålla ordningen. Det uttalade syftet med dessa ”köpcentrum utan väggar” är att öka kapitalstarka konsumenters livskvalitet (Graham, s151). De uttalade syftet är, enligt mig, att inte behöva hantera kapitalsvaga konsumenter överhuvudtaget. Än mindre ta någon hänsyn till deras livskvalitet.

Gallerior mot sunkighet

Privatiseringar av torg och centrum är inte uteslutande ett brittisk fenomen. Även i Sverige finns tydliga exempel på samma utveckling. 2007 sålde exempelvis Stockholms Stad tio förortscentrum

till det brittiska företaget Boulton. Företaget ägde sedan tidigare en flera svenska centrum och trots att Stockholms Stad varnades för att göra affärer med Boulton (Gustafsson 2010) genomfördes försäljningen. Ibland finns det uttalade socialpreventiva skäl bakom viljan att privatisera. Så här motiverade exempelvis Stockholms Stads tidigare finansborgarråd, moderaten Kristina Axén Olin, stadens önskan om att bygga en galleria vid Gullmarsplan i Stockholm:

”Det här är väldigt efterlängtat runt Gullmarsplan. Området har ju en så fantastisk potential med sin närhet till vatten, kommunikationer och Globen. Ändå måste det i dag faktiskt beskrivas som "sunkigt". Man har stora problem med missbruk, narkotikahandel, våldtäkter och en trafiklösning som är helt omöjlig. Gullmarsplan måste helt enkelt byggas om”.

(Berglund, 2007).

I avhandlingen ”Malmö omvandling – från arbetarstad till kunskapsstad” beskriver Veselinka Möllerström hur köpcentrum och andra byggnader sätter Malmö på kartan, bidrar till bilden av Malmö som framtidsstad, och är en viktig del i stadens marknadsföring. I Malmö har en rad nya köpcentrum byggts på senare år, som Entré och Emporia. Flera gamla har byggts ut som Mobilia, Caroli och Triangeln som ligger i anslutning till stationen där min bänk är placerad. I Malmö handlar det inte om socialprevention utan om att:

”Genom spektakulär och attitydskapande arkitektur, evenemang, forsknings-centra, rikt kulturutbud, tilltalande boendemiljöer och blomstrande stads-miljöer skapas attraktion för att locka till sig resursstarka invånare, nyetableringar, investerare och tillfälliga besökare” (Möllerström 2011, s23)

Vi kan se en liknande utveckling i Göteborg. Där har det uppstått en ”eventstad” som sträcker sig från Liseberg, via Scandinavium, Svenska Mässan, Ullevi, Världskulturmuseet och ett antal hotell och konferensanläggningar ända till Centralstationen. En eventstad som nästan helt utplånat den gamla arbetarstadsdelen Gårda. Precis som i Malmö handlar det om att försöka ändra stadens identitet. Skapa en bild av Göteborgs som ”en stad präglad av glädje och positivitet” (Bernhardt 2010)

Oavsett vad syftet är – att som i Stockholm vilja flytta social problematik eller som i Malmö och Göteborg vilja ändra bilden av staden – blir resultatet detsamma. Hemlösa, fattiga missbrukare, tiggare och andra otillräckliga konsumenter har ingen plats i den här nya, ibland ganska dramatiskt

förändrade delarna av staden. En av lösningarna är exkluderande design. Ibland för att jaga iväg dem. Andra gånger för att försöka upprätthålla en bild av ”glädje och positivitet”. Jag inbillar mig att de ansvariga för den här utvecklingen skulle ha svårare att upprätthålla bilden av glädje och positivitet om den fick konkurrens av väl synlig fattigdom.

Vi tror för att vi ber

Rummets dubbla ideologiska funktion, som Joseph (2002, ss162-182) beskriver ovan, blir tydlig i de här fallen. Det är dels nödvändigt att kontrollera det fysiska rummet. Ofta sker det genom att helt eller delvis privatisera det. Det rättfärdigas i sin tur bland annat genom att beskriva stadsrummet som negativt. Som problematiskt, ”sunkigt”, kriminellt eller kaotiskt. Eller genom att vilja skapa ett positivare stadsrum. Givetvis då utan synlig social problematik.

När kontrollen över stadsrummet är etablerad blir det också den arena där ideologin framträder i form av bland annat förbud, repression och exkluderande design. Det pågår en sorts dialektiskt spel. Ideologiska utsagor beskriver vissa rum och vissa personer som problematiska. Lösningen på problemen blir kontroll över samma rum och samma personer. Kontrollen upprättas effektivt om rummet privatiseras. Detta ger i sin tur upphov till nya ideologiska utsagor i form av regler och design. Skillnaden är att makten har nu har flytta fram sina positioner och genomfört en sorts ekonomisk rensning av rummet.

En liknande dialektik utspelar sig kring Camden-bänken. Stadsdelsförvaltningen i Camden formulerar ett problem. Ett företag presenterar ett fysiskt föremål som lösning. De som använder objektet accepterar problemformuleringen bara genom att slå sig ner på den luffarsäkra bänken. Den nya ordningen, där makten skjuter fram sina positioner, normaliseras. Ideologin verkar genom att få oss att bete oss på vissa sätt genom att förändra de fysiska rum vi befinner oss i. När vi beter oss på ett visst sätt tycker och tänker vi vissa saker som en konsekvens av vårt beteende. Detta förändrar vårt beteende ytterligare och så vidare.

Det kanske kan vara lätt att föreställa sig att tyckande kommer före görande, att våra åsikter får oss att agera på ett visst sätt. Men enligt Louis Althusser påverkar ideologins mer materiella aspekter och de beteenden de ger upphov till i hög grad hur vi tänker och tycker. Han illustrerar detta genom att citera 16000-tals teologen Blaise Pascal som ska ha sagt att något i stil med: ”fall på knä, rör läpparna i bön och ni skall tro” (Althusser 1976, s146). Enligt Althusser och möjligen Pascal tror vi

alltså för att vi ber, inte tvärtom. Det är ritualen som ger upphov till föreställningen.

Jag påstår inte att våra åsikter och tankar är direkta resultat av vår materiella omgivning. Jag är säker på att de pågår både växelverkan och motstånd. Men det är fullt rimligt att fråga sig hur geografi, arkitektur, stadsmiljö och de ritualer och beteenden de ger upphov till påverkar hur vi tänker och tycker. Ideologi verkar alltid genom någonting. Exempelvis en bänk som lutar eller en offentlig toalett som tagits bort. Eller som Althusser uttrycker det ”...en ideologi existerar alltid genom en apparat och dess praktik eller praktiker. Denna existens är materiell” (Althusser 1976, s138).

Kameran i taket

Flera av de som beskriver förändringarna i urbana miljöer de senaste åren, som Minton (2009), Graham (2014) samt Brenner och Theodore (2002) ägnar en hel del utrymme åt fenomenet övervakningskameror. Att de fäster så stor vikt vid kamerorna beror troligen på att de skriver ur ett delvis, eller i Mintons fall helt och hållet, brittiskt perspektiv. Fenomenet är vanligare i Storbritannien än på många andra håll. Det finns uppskattningsvis 5,9 miljoner övervakningskameror i landet (Barrett 2013).

Även om det kan verka som ett sidospår vill jag ändå nämna några saker om övervakningskameror. Det är ju en förändring i stadsrummet som påverkar våra beteenden. Vi vet inte om vi är övervakade, men det blotta faktum att vi skulle kunna vara det påverkar de flestas beteende. Kameran tangerar därmed ideologins materiella funktion.

Jag skulle dock säga att det är en annan typ av ideologisk konstruktion. Kameran representerar enligt mig gårdagens sätt att övervaka stadsrummet. Det handlar inte om det Bauman beskriver som negativ övervakning (2008, s11), där vissa betraktas som otillräckliga eller oönskade och skiljs ut, och avvisas. Där de otillräckliga inte behöver övervakas för att de befinner sig någon annanstans. Kameran är istället en form av positiv övervakning där alla övervakas oavsett tillräcklighet. Kameran är ideologisk men inte exkluderande.

Jag tror den typen av övervakning blir allt mer sällsynt. Istället för att kontrollera alla, slängs de oönskade, otillräckliga och oanvändbara ut. Vi som blir kvar kontrolleras på andra sätt. Ofta på helt frivillig basis. Facebook vet exempelvis mer om sina användare än någon säkerhetstjänst någonsin vetat om de medborgare den är satt att bevaka. Och en sak är säker. När kameran i taket en dag

försvinner beror det inte på att vi funnit den oetisk. Det beror på att lutande bänkar och annan exkluderande design gjort den onödig.

VAD BÄNKEN RÄTTFÄRDIGAR

Obehövlige, oönskade, övergivna – Vilken är deras plats? Det kortaste svaret är: utom synhåll
(Bauman 2008, s 142)

Finns det då någonting som bänken rättfärdigar? Och hur går det i sådana fall till? Är bänken skapad genom någon form av samtycke eller bidrar den till och med till att skapa samtycke? Accepterar jag med hjälp av bänken en eller flera påståenden som sanningar? Eller är det till och med så att jag uppfattar bänken som ett så naturligt och självklart inslag i stadsmiljön att jag överhuvudtaget inte reflekterar över att den skulle kunna vara kontroversiell, en form av maktutövning eller till och med ett direkt angrepp mot vissa personer och grupper?

Bänkens hegemoni

En av ideologins viktigaste funktioner är som tidigare nämnts att rättfärdiga den rådande ordningen. Detta sker genom att skapa samtycke kring både enskilda frågor och samhällssystemet som helhet. Detta kallas ibland ”hegemoni”. Precis som ideologi har även begreppet hegemoni har en rad olika betydelser och används på olika sätt. Den betydelse jag kommer att använda härstammar främst från Antonio Gramsci (1967, 2000) och beskriver hur den härskande klassen behåller sin makt genom att få övriga samhällsmedborgare att acceptera den rådande samhällsordningen. Det rör sig dock inte någon konspiration där ett antal mäktiga personer kommer överens om att påstå och påverka vissa saker på vissa sätt. Även om exempel på sådana sammansvärjningar helt säkert finns är hegemoni snarare ett betydligt mer invecklat system.

Det kan också vara lätt att föreställa sig hegemoni som något som bara rör språk, kultur och diskurser. Men det är snarare något betydligt mer omfattande där en rad olika medvetna och omedvetna praktiker samt materiella och kulturella objekt, strukturer och fenomen samverkar.

Michèle Barrett beskriver det som:

”Hegemoni kan bäst förstås som en organisering av samtycke – som de processer varigenom underordnade medvetandeformer konstrueras utan att våld eller tvång tillgrips”

(Barrett 1991, s54)

Även om det går att argumentera för att hegemoni faktiskt är en form av våld tycker jag ändå citatet ger en bra bild av vad det handlar om.

En nyhetssändning i USA

Men hur kan det då se ut i praktiken när samtycke skapas? En klassisk kartläggning återfinns i Edward S Hermans and Noam Chomskys studie *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media* (1988). I boken presenteras fem ”filter” som författarna menar påverkar hur nyheter presenteras samt inte minst vad nyheterna innehåller. Filtren är ägarskap, finansiering, källor, negativ respons samt antikommunism. De sistnämnda har dock i senare upplagor bytts ut mot kriget mot terrorism. Trots att kartläggningen alltså handlar om innehållet i media fästs mycket stor vikt vid en rad grundläggande materiella och strukturella faktorer. Det handlar att mediaföretag precis som alla andra företag i ett kapitalistisk samhälle måste gå med vinst. Det handlar om vem som äger mediaföretagen och deras intressen både vad det gäller media, ekonomi och politik. Det handlar om behovet av att sälja annonser, vilket i praktiken innebär att sälja sina läsare till annonsörer, och det inflytande detta ger annonsörerna. Dessa filter leder enligt författarna till att massmedia är ”effektiva och mäktiga ideologiska institutioner som ägnar sig åt systembevarande propaganda” (Chomsky och Herman 1988, s306).

Även om analysen handlar om ett kulturellt fenomen som en nyhetssändning blir det snabbt tydligt att samtycke, hegemoni och propaganda inbegriper betydligt mer än kultur. Hegemoni är inte bara en uppsättning åsikter. Inte bara en samling ideologiska utsagor. Hegemoni är snarare ett uttryck för en lång rad olika sociala, materiella och strukturella element. En serie ömsesidigt beroende sociala relationer (Joseph 2002, 128)

En bostadsrätt på Södermalm

Ett bra exempel på hur hegemoni fungerar är enligt mig den svenska bostadsmarknaden. Där samverkar ekonomiska, politiska, mediala och kulturella intressen med olika institutioner som banker, media, mäklarfirmor, intresseorganisationer och enskilda aktörer. Det finns grundläggande ekonomiska drivkrafter, stora som små, bakom bostadsmarknaden. Kapitalismen har ett behov av att expandera. Banker och mäklarfirmor har ett behov av att göra vinst. Enskilda personer och bostadsrättsföreningar kan tjäna pengar på ombildningar av lokaler och hyresrätter till bostadsrätter.

Det finns politiska drivkrafter bakom. Politiska beslut skapar medvetet eller omedvetet bostadsbrist vilket gör att priserna stiger. Detta gynnar vissa aktörer ekonomiskt. Det finns också en politisk idé

som under olika tider varit mer eller mindre uttalad, om att den som äger sin bostad är mindre benägen att sluta arbeta, strejka eller på annat vis dra ner på produktions- eller konsumtionstakt. Under efterkrigstiden subventionerade den amerikanska staten köp av egna bostäder. Syftet var att skapa en medelklass som värnade om sina privilegier. Skuldyngda medborgare har ingen annat val än att sköta sig (Harvey 2011, s140).

Även här i Sverige förekommer politiska reformer som innebär direkt ekonomiskt stöd till investeringar i boende. Det så kallade ROT-avdraget innebär att den som äger sin bostad gör ett avdrag på 50 000 kronor per år för arbetskostnader i samband med renoveringar, om- och tillbyggnader. Det finns alltså en högst aktiv skattepolitik som gynnar investeringar i det egna boendet. Och som i sin tur skapar skötsamma arbetare och konsumenter.

Det finns också mediala krafter bakom. De flesta svenska morgontidningar har en bostadsbilaga. Detta säljer både tidningar och genererar annonsintäkter. Den mäklarägda portalen hemnet.se har enligt KIA-index, som mäter trafik till webbplatser, närmare 1 400 000 miljoner besökare i veckan och visar över 1 000 000 bostadsannonser per dag. Förutom rena bostadsannonser har många dagstidningar och tidskrifter dessutom både redaktionellt material och annonser som rör inredning, renovering, trädgårdsarbete, odling och olika typer av design. Detta material riktar sig främst till de som äger sitt boende då det är betydligt mer begränsat vad den som hyr sitt bostad får göra för förändringar.

Ekonominyheterna rapporterar om räntelägen och experter uttalar sig om huruvida bostadsinvesteringar för tillfället är en god affär eller inte. Ord som ”bostadskarriär” etableras. Några av våra populäraste tv-program och mediapersonligheter handlar om eller är starkt förknippade med bostäder, renoveringar och heminredning. Sommartorpet, Nya rum, Ernst Kirchsteiger, Äntligen hemma, Fuskbyggarna, Martin Timell och Arga snickaren är några exempel.

Människors grundläggande behov att ha någonstans att bo exploateras av ekonomiska intressen och detta rättfärdigas sedan av genom en rad olika mediala, politiska, kulturella och materiella praktiker. Hegemonin kring bostadsmarknaden normaliserar och uppmuntrar investeringar i människors boende.

Precis som när det gäller luffarsäkra banker lyser dock frågor kring hemlöshet och personer som överhuvudtaget inte har någonstans att bo med sin frånvaro. Den här gången beror det inte på en

lutande bänkskiva i halt material utan på höga ekonomiska murar.

Hegemoni på ytan och djupet

Som vi ser i exemplet med bostadsmarknaden är det precis som i fallet med nyheterna långt ifrån bara språkliga och kulturella faktorer som samspelar. Även ekonomiska och politiska krafter är i högsta grad delaktiga till att skapa samtycke och samförstånd. Hegemoni är alltså inte heller här ett avgränsat fenomen, utan snarare en serie relationer mellan sinsemellan väldigt olika saker. Allt mellan grundläggande ekonomiska förhållanden till lättsam underhållning på tv.

Jonathan Joseph (2002, ss128-130) menar till och med att det är viktigt att skilja på olika aspekter av hegemoni. Dels på en djupare hegemoni som verkar på ett strukturellt plan och dels på en ythegegoni som verkar på ett direkt medvetet plan.

Den djupare hegemonis roll är att se till att samhället hålls samman samt att reproducera grundläggande strukturer och relationer. Enligt Joseph är relationen mellan staten och det ekonomiska systemet särskilt viktig (2002, s128). Ythegegoni består av specifika projekt, praktiker, diskurser och uttryck. Enligt Joseph (2002, s128) är det i den betydelsen hegemoni ofta används, men han menar att vi missar en stor del av bilden genom att bara betrakta specifika uttryck. Ytfenomenen uppkommer ur de förutsättningar som den djupare hegemoni skapar. Sedan sker givetvis en växelverkan där konkreta ytfenomenen påverkar den djupare strukturella hegemonin. Men om vi bara betraktar ytfenomenen och kanske till och med reducerar ”hegemoni” till ”kulturell hegemoni” riskerar vi enligt Joseph till och med att hamna i en sorts idealism där materiella förklaringar riskerar att utebli och grundläggande ekonomiska drivkrafter riskerar att missas.

Det handlar alltså inte om olika typer av hegemoni utan snarare om att hegemoni verkar på olika nivåer. Enligt Joseph (2002, s128) blir uppdelningen grov och det går inte att dra någon tydlig skiljelinje mellan nivåerna. Jag tycker ändå det kan vara viktigt att ha uppdelningen i åtanke när vi studerar ideologi och hegemoni. Jag tänker återkomma vad till vad detta har för konsekvenser för förståelsen av exkluderande design.

Ett globalt ideologiskt handslag

Ett bra exempel på varför det kan vara bra att analysera hegemonins olika nivåer är enligt mig den politiska strategi som brukar kallas arbetslinjen. Arbetslinjen kan förenklat beskrivas som den politiska idén att alla ska arbeta så mycket som möjligt och att arbetslösa måste stå till arbetsmarknadens förfogande genom att aktivt söka arbete eller ingå i arbetsmarknadsåtgärder. Även

om det funnits mindre skillnader har samtliga svenska regeringar sedan 1930-talet, oavsett politisk färg haft arbetslinjen som strategi. Sedan socialdemokraterna kom till makten på 1920-talet har det inte funnits så mycket konsensus kring någon annan politisk idé eller strategi (Paulsen 2010). Det gör arbetslinjen till det närmaste en svensk statsideologi det går att komma och ett, enligt mig, i högsta grad hegemoniskt projekt.

Om vi bara ser beaktar ythegemoni missar vi inte bara omfattningen och alla nivåer arbetslinjen verkar på. Vi kanske till och med missar arbetslinjens hegemoniska karaktär helt och hållet. Vi kanske ser politiker som är överens och frånvaro av kritik i media. Men vi missar det långtgående samarbete mellan stat och ekonomiskt system som Joseph beskriver ovan. Ett samarbete som handlar om att staten levererar arbetskraft till kapitalet. Något som senare genererar alla möjliga ytfenomen mellan Fas3, jobbcoacher och att socialdemokraternas partiledare Stefan Löfven kan säga att han eftersträvar ett globalt handlag mellan arbete och kapital utan att särskilt många tycker det är ett minsta konstigt uttalande. Djuphegemonin genererar ett samtycke. Vi upplever arbetslinjen som något naturligt och självklart.

Så det är viktigt att komma ihåg att hegemoni ofta handlar om djupgående strukturella faktorer. Det är lika viktigt att komma ihåg att de ytfenomen som genereras inte är ensidiga resultat. Det handlar snarare om en växelverkan. Om ömsesidiga relationer (Joseph 2002, ss128-130)

Bänkens hegemoni

Även en luffarsäker bänk ingår i en hegemoni där vitt skilda faktorer samverkar på olika nivåer. Bänken har en viss fysisk konstruktion ämnad att göra den omöjligt att sova på. Den är placerad i en miljö tillsammans med andra former av exkluderande design. Arkitekturen kompletteras av ordningsregler med en ordningsmakt som ser till att reglerna efterlevs. Reglerna påbjuder konsumtion men förbjuder exempelvis tiggeri och politiska aktiviteter.

Men vi får inte glömma att de här förändringarna i stadsmiljön också är en del i ett globalt systemskifte som pågått sedan början av 80-talet med ökade privatiseringar som en av följderna. Det finns flera mer djupgående hegemoniska aspekter varav kapitalismens behov av att expandera är den mest grundläggande. Det långtgående samarbete mellan stat och ekonomiska krafter som Joseph (2002, s128) beskriver som särskilt betydelsefullt är i allra högsta grad drivande i utvecklingen. Politiska beslut leder till en mindre reglerad kapitalism som i sin tur bland annat genererar en uppdelning av människor i tillräckliga och otillräckliga konsumenter med exkluderande design som

luffarsäkra banker som följd.

Ur de förutsättningar som de här djupgående fenomenen skapar uppstår sedan en rad ytfenomen. Här spelar kultur och media en central roll.

Demoniseringen av fattiga

Parallellt med det grundläggande ekonomiska förändringarna som beskrivs ovan skildras hemlöshet, fattigdom och social utslagning i kultur och media. Här spelar demoniseringen av fattiga en viktig hegemonisk roll (Graham 2014, s151). Ur ett större perspektiv handlar det om att förödmjuka och förnedra genom att peka ut vissa människor, grupper och områden som otillräckliga på olika sätt. Som lata, oansvariga kriminella. Som otillräckliga konsumenter. Detta för att kunna rättfärdiga åtgärder riktade mot samma människor, grupper och områden.

Steve Macek har studerat hur storstäder och storstadsbor porträtterats i amerikansk media och kultur mellan 1980 och 2005 (Macek 2005). Han menar att det under denna period pågått en omfattande demonisering av större städer och dess invånare i nyheter, reklam, filmer, tv-serier, litteratur och annan kultur. Särskilt fattiga och i synnerhet afroamerikanska män porträtteras som vad Macek kallar ”den barbariske urbane andre”. Bilder av total laglöshet där gäng härskar över städerna målas upp.

Enligt Graham (2014) och Macek (2005) används dessa och liknande bilder som förevändning av högerpolitiker för att införa en mer auktoritär kriminalpolitik. Detta leder bland annat till övervakningskameror sätts upp på offentliga platser. Filmerna från kamerorna används sedan ibland till inslag i reality-tv där tittarna erbjuds autentiskt våld. Vilket leder till en ond cirkel med ytterligare krav på övervakning och hårdare tag.

Graham (2014, ss82-83) menar att även högerpolitisk ideologiproduktion dragit sitt strå till stacken för att demonisera fattiga. Som exempel nämner han boken *The Bell Curve - Intelligence and Class Structure in American Life* av Richard J Herrnstein och Charles Murray där författarna varnar för en delning av USA i en liten kognitiv elit och en stor IQ-svag men fertil underklass. Författarna går så långt att de skyller många sociala problem på låg intelligens hos de som drabbas av problemen.

Socialporrens Europa

Ett samtida tydligt exempel på hur fattiga storstadsbor demoniseras är det brittiska tv-programmet

Benefits Street (Channel 4, 2014). Det är en realitysåpa om ett antal människor som bor längs James Turner Street i förorten Winson Green utanför Birmingham. Benefits Street med över fyra miljoner tittare (Collier, 2014) skildrar de boende som ansvarslösa bidragstagare som begår småbrott och som är för lata för att söka jobb.

Den här typen av underhållning är vanlig i Storbritannien (Jones, 2011). Särskilt de fattigaste delarna av arbetarklassen demoniseras på en rad olika sätt och beskylls för att vara lata, sakna bildning, inte vilja arbeta och för att ha osofistikerad smak. Det sprids myter om allt mellan bidragstagande och barnalstring. De här stereotyperna används sedan av politiker för att genomdriva allt mellan hårdare tag, försämringar av socialförsäkringar och, ur ett större perspektiv, ökad ojämlikhet.

I Sverige finns det inte lika tydliga exempel vilket möjligen kan förklaras av att Storbritannien är ett skarpere klassamhälle med ett helt annat mediaklimat. Men tendenser finns enligt mig hos oss också. Jag tänker på program som Lyxfällan på TV3 där fattiga människor som hamnat i ekonomiskt trångmål får hjälp av experter med skuldsanering. Eller Familjen annorlunda på TV4 där tittarna får följa familjer med många barn som försöker få ekonomi och tid att gå ihop. Jones (2011) menar att just oansvarigt barnalstrande är en vanlig stereotyp när det gäller att demonisera fattiga. Till programmets försvar vill jag dock säga att detta inte verkar vara syftet.

Stiftelsen Open Society Foundations (2014) studerade nyligen mediabilden av arbetarklassen i Västeuropa. I deras rapport från städerna Stockholm, Århus, Amsterdam, Berlin, Lyon och Manchester slår de fast att medier framförallt i Storbritannien i allt större utsträckning porträtterar arbetarklassen som lata och odugliga snyltare. De konstaterade också att benämningen ”white trash” blivit allt vanligare i svensk media. White Trash är ursprungligen en amerikansk starkt nedsättande benämning på vita personer med låg social status.

Open Society Foundations (2014) konstaterade också att mediabevakningen av fattiga områden i Sverige både var bristfällig och ensidigt fokuserad på negativa händelser. I rapporten framgår också att den här typen av skildringar, ibland kallade socialporr eller fattigdomsporr, blivit så vanliga i Tyskland och Nederländerna att de bildat egna genrer. I Nederländerna kallas de ”Aso-TV” (anti-social tv) och i Tyskland ”Hartz IV-TV”, efter en politisk reform som försämrade socialförsäkringarna.

Detta är enligt mig exempel på växelverkan mellan hegemoni på olika nivåer. Kapitalismen har ett behov av att expandera. Staten ger ekonomiska krafter friare tyglar genom politiska beslut. Besluten leder till social utslagning. Den sociala utslagningen leder ökad demonisering. Demoniseringen ger upphov till politiska krav på ännu hårdare tag och ännu mer privatisering. På ännu skarpare uppdelning mellan tillräckliga och otillräckliga konsumenter.

Jag föreställer mig att exkluderande design är lättare att införa där det samtidigt råder ett media- och kulturklimat där fattiga framställs som lata, oansvariga och ovilliga att arbeta. Att det är lättare och mer accepterat att genomföra sanktioner mot någon som ”inte vill göra rätt för sig”. Att samma sanktioner sedan bidrar till att göra skildringar i kultur och media ännu mer stereotypa. Att dessa i sin tur leder till nya politiska krav. Och så vidare,

Den auktoriserade bilden av fattiga

Det kan verka som en ironisk slump att de otillräckliga konsumenter som den exkluderande designen avvisar från gator, torg, centrum och parker istället dyker upp som underhållning eller som vinklade nyheter. Men enligt Loïc Wacquant (2009) är skildringen av fattigdom och fattiga oerhört viktiga för de som strävar efter att öka klassklyftorna. Dels handlar det om att skicka ett meddelande, en sorts varning, till de som arbetar om att det inte går att sluta lönearbeta. Att den som gör detta riskerar att gå att fruktansvärt öde till mötes (Wacquant, 2009 ss108-109). Det handlar också om att beskriva fattigdom som var och ens individuella ansvar att undvika. Att fattigdom är en problem för oansvariga individer och inte ett samhällsproblem (Wacquant, 2009 ss108-109).

Ur ett större perspektiv handlar det enligt mig om att upprätthålla en tro på systemet. En bild av att de som drabbas har sig själva att skylla medan de som sköter sig och tar ansvar inte löper några risker. Därför är det viktigt att städa undan otillräckliga konsumenter ut stadsmiljöer men behålla stereotyper i kultur och media där bilden av fattiga kan kontrolleras och där de kan framställas som oansvariga och lata. Där fattigdom och hemlöshet beskrivs som en brist hos enskilda individer istället för ett samhällsproblem. Om människor istället tror att vem som helst kan drabbas av fattigdom, inte bara lata och oansvariga, är det antagligen betydligt svårare att genomföra försämringar för fattiga, allt mellan sämre socialförsäkringar och lutande banker.

Arbetsmarknaden kring bänken

En annan aspekt av det globala systemskifte som beskrivits tidigare som kan vara värt att analysera är förändringar på arbetsmarknaden. Systemskiftet har på många håll inneburit nedskärningar i välfärden, krympande socialförsäkringssystem och en så kallad prekärisering av arbetsmarknaden

som innebär att allt fler blir arbetslösa, att många överhuvudtaget inte kommer in på arbetsmarknaden och att de som trots allt får jobb inte erbjuds fasta anställningar utan i stället praktikplatser, projektanställningar, vikariat, timanställningar, deltidsjobb, inhopp via bemanningsföretag eller uppdrag som egna företagare, i många fall mot deras egen vilja (Standing 2013).

Jag inbillar mig att sådana här samhällsförändringar är svårare att genomföra om människor tror att vem som helst kan råka illa ut. Om social utslagning däremot bara drabbar de som är lata och oansvariga är det lättare att skapa samtycke, lättare att upprätthålla hegemonin, både kring själva systemet med nedskärningar och ökade klyftor samt kring hårdare tag mot otillräckliga konsumenter i form av exkluderande design.

Politisk demonisering

Det är inte bara inom media som demonisering av fattiga och en ökad marginalisering av otillräckliga konsumenter förekommer. Även vissa politiska beslut bidrar enligt mig till detta. Flera av våra grannländer, som Storbritannien, Nederländerna, Danmark och Norge har exempelvis infört förbud mot att tigga på gatan. Ibland vill politikerna gå ännu längre.

I början av 2014 lades ett mycket omdiskuterat lagförslag fram i det brittiska överhuset, en lag som enligt tidningen The Guardian riskerade att hindra ”i stort sett vem som helst från att göra i stort sett vad som helst” (Monbiot, 2014). Lagförslaget kallat ”Antisocial Behaviour, Crime and Policing Bill” var ett försök att skärpa en tidigare lag som bland annat använts för att hindra folk att dricka alkohol på offentliga platser, för att stoppa soppkök, för att hindra ungar från att spela fotboll på gatan och en lång rad andra saker. Den befintliga lagen användes bland annat också för att skingra flera politiska protester mot olympiska spelen i London 2012.

Skärpningen skulle innebära att straffen blev hårdare och att fler beteenden betraktades som ”asociala” (Monbiot, 2014). Förslaget var nämligen tänkt att förhindra alla som är tio år eller äldre att på offentliga platser ”besvära, irritera eller delta i aktiviteter som kan komma att besvära eller irritera andra personer”. Människor som ändå gjorde detta skulle kunna dömas till samhällstjänst, personer som har fått boende genom sociala myndigheter skulle kunna vräkas och vid riktigt allvarliga fall av ”asocialt beteende” skulle de kunna bli fråga om upp till två års fängelse. Kritiker menar att lagen skulle kunna tydas lite hur som helst och varnar för att många hyfsat normala vardagsbeteenden som exempelvis rökning kunde komma att omfattas. Även aktivister och

gatumusikanter kunde komma att anses ”irritera”. För att inte tala om tiggare och hemlösa. Lagförslaget gick inte igenom. Det hade dock visst stöd i överhuset och jag misstänker att vi kommer att få se fler liknande förslag i framtiden.

Även i Sverige höjs då och då röster för att förbjuda tiggeri. I Augusti 2014 föreslog exempelvis den moderata riksdagsledamoten Cecilia Magnusson i en debattartikel i Dagen Nyheter att gatutiggeri skulle förbjudas i Sverige, något som hon menar skulle minska risken att fattigdom permanentas. Det verkade dock inte bara vara de fattiga Magnusson månade om. En av hennes motiveringar löd nämligen ”Många människor känner sig provocerade och mår dåligt av att se medmänniskor tigga utanför affären” (Magnusson, 2014).

Kommentaren tangerar en rad ideologiska funktioner som diskuterats tidigare. Det är ett försök att dölja en rad maktrelationer. De som tigger är fattiga. Det är också uttalat i debattinlägget att det främst handlar om romer från Östeuropa. Det är ett försök att skapa samtycke kring fattigas närvaro i staden som ett problem. Det är också ett försök att ändra stadsmiljön genom lagstiftning. Om vi ändrar de sista orden i citatet ovan något till – ”många människor känner sig provocerade och mår dåligt av att se medmänniskor sova på tågstationen” – skulle vi ha en tänkbar motivering till den lutande bänken på Triangelns tågstation.

Enligt mig finns det en rad politiska krafter som verkar för att demonisera fattiga och skilja ut otillräckliga konsumenter från de tillräckliga. Det är vanligt med förbud mot tiggeri i vår omvärld och några politiker vill alltså gå så långt som att förbjuda irriterande aktiviteter. Det kan vara intressant att studera vad det är för aktiviteter som tillåts och uppmuntras och vilka som förhindras och till och med förbjuds. Vad jag vet förekommer exempelvis inga lagar som förbjuder värvning av medlemmar eller försök att samla in pengar till olika organisationer, en nuförtiden mycket vanlig aktivitet på gator och torg. Jag har heller inte sett förslag på förbud mot att exempelvis sälja abonnemang till telefoner på offentliga platser. Däremot förekommer förbud mot att dela upp politiska pamfletter, inte bara i halvprivata köpcentrum, utan exempelvis i Folkets Park i Malmö. I Stockholm tillämpas sedan ett antal år tillbaka nolltolerans mot gatukonst samtidigt som staden är full av kommersiella budskap.

Enligt mig är den strukturella påverkan stor i exemplen ovan. Sådant som gynnar kapitalismen – som arbete och konsumtion – tillåts och uppmuntras. Att sälja saker, att göra reklam eller att arbeta är godkända aktiviteter. Icke-kommersiella budskap, som gatukonst eller pamfletter, och icke-arbete

som att sova ute eller att tigga förbjuds eller förhindras, även om det givetvis är möjligt att betrakta tiggeri som ett arbete med extremt dåliga villkor. Det är tillåtet att tigga pengar till stora organisationer. Men många vill att det inte ska vara tillåtet för en fattig att be om en slant till mat.

Det som gör den politiska demoniseringen så kraftfull är att det inte bara handlar om en företagarförening som tillåtits skapa egna regler kring en affärgata eller om en privat ägare till ett köpcentrum som endast vill ha tillräckliga konsumenter som besökare. Det handlar om en direkt och stor påverkan av den offentliga miljön i hela städer eller till och med hela länder.

Underklass istället för arbetarklass

Men vad händer då med de demoniserade, utgallrade och otillräckliga konsumenterna? Zygmunt Bauman drar paralleller till det ursprungligen militära begreppet ”oavsiktlig skada” (2008, ss132-133) – som brukar används för att exempelvis beskriva civila dödsoffer för militära operationer. Enligt Bauman skulle nog många gärna vilja betrakta de otillräckliga konsumenterna som konsumismens ”oavsiktliga skada”. Ett sätt att slippa ta ansvar och känna skuld. Ungefär som när en drönare råkar döda ett antal oskyldiga under ett krig som i övrigt anses legitimt. Det finns dock ingenting oavsiktligt med konsumismen offer. Ökade klyftor och social utslagning är snarare en logisk konsekvens samhällsutvecklingen.

Tillsammans bildar de här otillräckliga konsumenterna en ny underklass (Bauman 2008, ss137-167). Den består av individer som står utanför den ordinarie klasshierarkin och som har små möjligheter att återinträda. Det handlar alltså inte om en klass i traditionell marxistisk mening där var och ens position avgörs av sin relation till produktionsmedlen. Förenklat uttryckt, om du lever av andras arbete eller lever av att sälja ditt eget. Den nya underklassen är istället en icke-klass som inte har någon relation över huvudtaget.

Bauman jämför med nazisternas syn på judar som en icke-ras, som ”en parasit på alla andra ”riktiga” rasers kroppar, en frätande kraft som försvagar alla andra rasers identitet och integritet och därmed undergräver universums rasbaserade ordning” (Bauman 2008 s138).

Många marxister skulle nog mena att klass är en vetenskaplig kategori som utgår från objektiva fakta om människorna som ingår. Bauman tycks däremot mena att underklassen i första hand är en ideologisk konstruktion. Att beskylla dem för att vara parasiter, lata, ovilliga och en fara för resten av samhället är enligt Bauman inte en beskrivning utan ett ”värdeladdat val” (2008, ss140-141). Det

är inte bara en samling fakta utan först och främst en samling åsikter som utgör kategoriseringen. Precis som den demonisering som tidigare beskrivits långt i från alltid utgår från objektiva fakta om den nya underklassen.

Herbert J Gans (1995, s2) har listat ungefär vilka olika grupper underklassen består av och kommit fram till bland annat fattiga unga utan grundskoleutbildning, fattiga unga ensamstående föräldrar, hemlösa, tiggare, fattiga missbrukare, småbrottslingar, unga gängmedlemmar och papperslösa immigranter.

Det är nästan kusligt att se hur många av de här grupperna som Camden-bänken är avsedd att hantera. Men vad har de gemensamt? Bauman (2008, s142) sträcker sig så långt att påstå att deras gemensamma nämnare är att andra människor som inte tillhör underklassen inte ser någon anledning till att de ska existera. Att de föreställer sig att de skulle ha det bättre utan underklassen.

Underklassen, de otillräckliga konsumenterna, anses vara totalt onyttiga.

Marx och trasproletariatet

Det kanske kan vara lätt att föreställa sig att det är en högeråsikt att se grupper av fattiga människor som onyttiga. Eller att detta synsätt skulle vara något nytt. Jag vill därför bara kort flika i något om Karl Marx syn på vad han kallar trasproletariatet. Till trasproletariatet räknar han "vagabonder, avskedade soldater, frigivna förbrytare, förrymda tukthusfångar, skojare, bedragare, lazzaroner, ficktjuvar, taskspelare, falskspelare, sutenörer, bordellvärdar, bärare, litteratörer, positivhalare, lumpsamlare, skärslipare, kittelflickare, tiggare, kort sagt: hela denna obestämda, brokiga, kringstrykande massa som fransmännen kallar la Bohème" (1971, s30)

I den färgstarka uppräknningen ovan hittar vi den tidens motsvarighet till några av de grupper Gans räknar upp ovan. Även Marx såg sin tids underklass som onyttig och till och med potentiellt farlig. Så här skriver han, tillsammans med Friedrich Engels, i Det Kommunistiska partiets manifestet:

"Det lägsta proletariatet, trasproletariatet, denna passiva förruttnelse av de lägsta lagren i det gamla samhället, blir på vissa punkter genom proletariatets revolution inslungat i rörelsen; enligt hela sin levnadsställning är det dock städse mera beredvilligt att låta köpa sig för reaktionära syften" (Engels och Marx 1976, s20).

Så här skriver han själv i Klasstriderna i Frankrike 1848-1850

”De tillhörde mestadels trasproletariatet, som i alla storstäder bildar en från industriproletariatet tydligt avgränsad massa – en rekryteringsbas för tjuvar och förbrytare av alla slag, som lever på samhällets avskräde, människor utan bestämt yrke, lösdrivare, folk utan hem och härd”
(Marx 1971, s22).

Skillnaden mellan Marx och Engels trasproletariat och Baumans underklass är att de förra är otillräckliga producenter medan de senare är otillräckliga konsumenter. Det är dock slående hur mycket beskrivningarna av grupperna påminner om varandra. Hur mycket Marx beskrivning påminner om demonisering av dagens underklass som pågår inom kultur och media. De otillräckliga producenterna ansågs vara lika onyttiga då, som de otillräckliga konsumenterna anses vara nu.

Underklassen är alltså inte något nytt. Även i produktionssamhället fanns en icke-klass utanför arbetarklassen. En klass med en tydlig ideologisk prägel som också utsattes för demonisering. Skillnaden är alltså inte att vi numera har en underklass bestående av onyttiga. Skillnaden är varför de anses vara onyttiga. Förut handlade det om att de inte vara tillräckliga arbetare, numera om att de inte är tillräckliga konsumenter.

Det nya med den nya underklassen

Det finns också en skillnad mellan att otillräcklig konsumenter och exempelvis arbetslösa. Grupperna är inte ömsesidigt uteslutande. Otillräckliga konsumenter är ofta arbetslösa. Dock är inte alla arbetslösa otillräckliga konsumenter.

Arbetslöshet fyller en viktig roll i en kapitalistisk ekonomi. Arbetsmarknaden behöver en reservarmé av arbetslösa bland annat för att kunna parera förändringar i produktionen. Aktiva arbetslösa fyller också en roll när det gäller att hålla löner och inflation nere. Ju fler som konkurrerar om arbetena desto lägre löner behöver de som anställer erbjuda. Några motsvarande funktioner fyller inte de otillräckliga konsumenterna.

Bauman (2008, s143) menar att de fattiga för första gången i historien uteslutande är till besvär, något Marx kanske inte skulle hållit med om. De fattiga anses helt sakna förtjänster. Ingen önskar sig eller förväntar sig något av dem. Ingen behöver dem. De pengar som överförs till dem är bortkastade, en dålig investering som inte betalar sig, än mindre ger någon vinst. De fattiga behövs inte och är därför oönskade (Bauman 2008, s142)

Så vad gör då samhället med grupper av människor som inte ens anses vara potentiellt nyttiga? Bauman (2008) menar att de helt enkelt avlägsnas. Är det fråga om papperslösa immigranter kan de utvisas. Begår de brott kan de fängslas. Men först och främst ”måste de avlägsnas från gator och andra offentliga platser som används av oss, de legitima invånarna i den sköna konsumistiska världen” (Bauman 2008, s142).

Det är, enligt mig, väldigt lätt att se vad luffarsäkra bänkar och exkluderande design fyller för funktion här. Ekonomiska krafter och ideologiska utsagor skapar en hegemoni kring underklassen. Den betraktas som helt onyttiga och som några som bör avlägsnas från den offentliga miljön. En lutande bänk sköter en del av det jobbet.

Bauman (2008, s143-144) menar vidare att den fysiska separeringen kompletteras med en mental eller etisk separering. De fattiga avlägsnas inte bara från gator och torg utan även från de etiska skyldigheternas värld. Våra etiska skyldigheters värld. Den demonisering som beskrivits tidigare, där fattiga anklagas för att vara slappa, omoraliska, oansvariga och till och med kriminella bidrar till att förvandla frågan om fattigdom till en fråga om lag och ordning. Resultaten av ekonomisk ojämlikhet behandlas som lagbrott. Den nya underklassen blir i samma stund inte bara fattiga utan dessutom farliga.

”Varje typ av social miljö skapar sina egna visioner av de faror som hotar dess identitet, visioner som är skräddarsydda efter det slags samhällsordning som den kämpar för att uppnå eller bevara” (Bauman 2008, s144).

Det är svårt att tänka sig något en mer skräddarsydd vision i ett konsumistiskt samhälle än en som betraktar de otillräckliga konsumenterna som farliga. Som med samma logik som anklagar dem för att ha valt fattigdom genom att vara lata och oansvariga sedan också anklagar dem för att ha valt att vara farliga. Därmed har de sig själva att skylla. Därmed finns det ännu större anledning att jaga bort dem med lutande bänkar, spikar, spärrar, skränig musik, väktare och polis.

RÄTTEN TILL STADEN

Friheten att skapa och omskapa våra städer och oss själva är, skulle jag vilja påstå, en av våra mest värdefulla men samtidigt mest försummade mänskliga rättigheter.

David Harvey (2009, s315)

Som jag berättade tidigare är jag övertygad om att det pågår ett motstånd mot den samhällsutveckling som exkluderande design är en del av. Hur mycket samtycke det än skapas, hur många maktrelationer som än döljs och hur mycket våra stadsmiljöer än utformas ”i maktens mening” är vi inte viljelösa offer varken för materiella omständigheter, ideologi eller hegemoni. Jag tror snarare att den makt som försöker skapa mening alltid är steget efter. Som en ockupationsmakt som försöker ta kontrollen över ett territorium. Som en kolonistör.

Guvernören på Madagaskar

När Marc Neocleous (2011, ss 23-52) beskriver idéerna bakom det säkerhetstänkande som präglar moderna storstäder i västerländska samhällen menar han att de delvis har kolonialt ursprung. Han spårar dessutom delar av dess ursprung. Neocleous (2011, ss 23-52) menar att en del av de tankar som formulerats av General Joseph Galliéni, fransk guvernör på Madagaskar i slutet av 1800-talet, fortfarande går igen. 1898 publicerade Galliéni sina idéer om hur en kolonialmakt bäst behärskar en koloni i boken *Report d'ensemble sur la pacification, l'organisation et la colonisation de Madagascar*. Galliéni hade stor erfarenhet av kolonial maktutövning från Martinique, Sudan, Vietnam och Laos och Madagaskar. I boken presenterar han två huvudsakliga strategier: våld och politik.

Första steget är enligt Neocleous (2011, ss 23-52) att krossa befintliga strukturer med hjälp av våld, bland annat genom att riva ner, bränna eller på annat sätt förstöra byggnader och ibland hela byar. När soldater tagit kontrollen över ett område är det dags för dem att dra sig tillbaka och ansvara för säkerheten. I nästa steg tar politiken istället över och nu handlar det om att bygga upp. Men inte det som varit, utan någonting annat. Någonting kontrollerbart och anpassat till kolonistörrens behov.

Det är lätt att dra paralleller till de destruktiva och konstruktiva faser som Brenner och Theodore menar kännetecknar samtida nyliberala förändringar av städer (2002 ss17-30). I den destruktiva fasen rivs, säljs eller avskaffas gamla byggnader, torg, områden och institutioner. Istället kommer

något nytt, ofta privat och lättare att kontrollera samt är anpassat till marknadens behov.

Enligt Neocleous (2011, ss 23-52) menade General Galliéni att de två viktigaste nya sakerna som måste byggas upp var skolor och marknader. Det handlar om att bygga upp en helt ny social ordning. En ordning som går att exploatera och kontrollera. Hade koloniserarna bara krossat de gamla strukturerna skulle de snart återuppstått, mer fientliga än någonsin. General Galliénis idéer spreds och användes genom hela Frankrikes kolonialhistoria, från Madagaskar till Algeriet och Sydostasien. När USA löste av fransmännen i Sydostasien tog man över strategierna. Idéer som enligt Neocleous (2011, ss 23-52) fortfarande präglar en hel del säkerhetsdoktriner, både militära och civila.

Den konstruktiva fasen, både som Galliéni samt Brenner och Theodore beskriver den, handlar alltså om att bygga något nytt bland ruinerna av det gamla. Något som är lättare att kontrollera och bättre anpassat efter koloniserarens respektive marknadens behov. Låt oss leka med tanken att de inte bara är överens utan dessutom menar samma sak. Det som byggdes på Madagaskar och som byggs just nu i städer runt om i världen präglade av det nyliberala systemskiftet är just ”skolor” och ”marknader”. Låt oss dessutom översätta skolor och marknader till ideologi och konsumtion.

Jag syftar inte på att Louis Althusser (1976, ss122-123) menade att skolan var den främsta ”ideologiska statsapparaten”, utan på att skolans funktion i många avseenden påminner om de ideologiska funktioner som beskrivits tidigare. Skolan ska fostra eleverna att kunna sköta sina uppgifter som samhällsmedborgare. Den ska förse eleverna med rätt värderingar och kunskaper för att kunna göra detta. I ett konsumtiskt samhälle är medborgarnas främsta uppgift att konsumera (Bauman 2008, ss33-61). Ideologin förser konsumenterna med rätt värderingar och kunskaper. Det som skapas i den konstruktiva fasen alltså är alltså konsumenter samt marknader där konsumenterna kan konsumera.

Stadens befrielsekrig

Men om vi nu inte är viljelösa offer för koloniserarens skolor och marknader, hur ser motståndet ut? Hur skulle det kunna se ut? Bauman (2008, s160) menar exempelvis att socialstatens uppgift i ett konsumtions-samhälle är att försvara samhället mot de ”oavsiktliga skador” som beskrivits ovan. Att förhindra att vissa skiljs ut, demoniseras, betraktas som otillräckliga konsumenter eller till och med farliga. Att hindra att vissa människor marginaliseras så mycket att de inte har någon väg tillbaka.

”Dess uppgift är att rädda den mänskliga solidariteten från att frätas sönder och känslorna av etiskt ansvar från att falla” (Bauman 2008, s160).

Jag menar att detta är en defensivt och reaktivt synsätt, att socialstaten skulle gå efter marknadskrafterna och parera de värsta avarterna. Även om vi inte tillåter lika många att hamna i en ny underklass kommer de mekanismer som får folk att hamna där inte att försvinna så länge nuvarande samhällsutveckling pågår. Dessutom tror jag det är naivt att ha för stora förhoppningar på ett politiskt system som inte bara givit så mycket och skapat så mycket spelrum för marknadskrafterna, utan som dessutom är en stor drivkraft i samma samhällsutveckling.

Stephen Graham menar att motstånd kan ske genom vad han kallar skapandet av ”alternativa kartor” (2014, ss241-273). Ett sätt är att ta över de digitala kretslopp som är så viktiga för moderna städer. Att genom bloggar, oberoende film, subversiva tv-spel eller oberoende nyhetskanaler sprida motbilder. Ett annat sätt är att avslöja och synliggöra. Att exempelvis dra fram diskriminerande fenomen, kontrollapparater eller övervakningstekniker i ljuset. Graham (2014, s246) tar bilderna som spreds av tortyren i fängelset i Abu Ghraib som exempel. Hur de ändrade många amerikaners inställning till kriget i Irak. Det handlar enligt Graham om att synliggöra orättvisor både här hemma och globalt. Ett ytterligare sätt att skapa alternativa kartor är vad Graham kallar invertering (2014, s253). Det innebär att helt enkelt vända på ideologiska utsagor genom exempelvis satir eller så kallad kulturjamning där budskap, ofta stora reklamskyltar, modifieras och får ny betydelse.

Ett exempel på detta som dessutom direkt berör mina luffarsäkra bänkar är en aktion som genomfördes i en park i Kanada sommaren 2014 (Parsons 2014). Ett antal parkbänkar i Vancouver försågs med regnskydd, sovsäckar och texter i stil med ”sök skydd här”. Aktionen är ett sätt att både belysa fenomenet exkluderande design samt att vända på dess betydelse och skapa en sorts inkluderande design istället.

Även i London förekom aktioner efter att bilderna på den spikförsedda tidigare sovplatsen spridits. Aktivister sökte upp liknade spikförsedda platser och hällde ut cement för att jämna ut underlaget (Childs 2014). Sådana här aktioner har en nästan anti-ideologisk funktion då de bidrar till att avslöja snarare än att dölja maktrelationer, de ”ändrar tillbaka” beteenden genom sin fysiska utformning och de motverkar samtycket kring exkluderingen av otillräckliga konsumenter.

Men hur fyndiga och uppmärksammade liknande aktioner än är kommer de ha liten påverkan på

den samhällsutveckling som skapar exkluderande design och otillräckliga konsumenter. För att uppnå verklig förändring måste vi samarbeta globalt. Koppla samman organisationer och rörelser och skapa en sorts antiimperialismens urbanisering (Graham 2014, ss 266-268).

Allmänt istället för offentligt

Men vad ska en sådan global rörelse göra? David Harvey menar att den borde enas kring parollen ”rätten till staden”. Han menar att ”Ett steg mot att ena olika kamper är att anta rätten till staden, både som arbetsbeskrivning och politiskt ideal, just för att det fokuserar på frågan om vem som kontrollerar den nödvändiga kopplingen mellan urbanisering, produktion och nyttjande” (Harvey 2009, s331). Rent praktisk kan detta ske genom att skapa vad Harvey kallar ”allmänningar” (2012, ss67-88). Allmänningar är utrymmen eller sammanhang där både produktion och konsumtion är fri. Där människor frivilligt och oavlönat driver verksamheten och där resultatet är antingen fritt att använda eller säljs utan vinst.

Harvey (2012, s72) gör en poäng i att skilja mellan allmänt och offentligt (common och public på engelska), att skilja mellan initiativ som beskrivs ovan och sådant som tillhandahålls av stat eller kommun. Inte för att det offentliga nödvändigtvis är dåligt – det är tvärtom ofta saker som arbetarklassen har nytta och glädje av, som allt mellan skolor, vattenledningar, hälsovård och bostäder med överkomliga priser – utan för att vi inte längre kan ha samma tillit till det offentliga. Det pågår alltid en kamp om hur det offentliga ska utformas, om vem som ska ha tillgång till det och i vems intresse det ska fungera. I tider av nyliberal politik skärs medel till det offentliga ner. Den offentliga sektorn minskar. Sådant som tidigare varit offentligt privatiseras.

Som exempel på samtida allmänningar nämner Harvey (2012, s 72) de tillfällen då politiska rörelser tagit torg i besittning under protester och sedan slagit sig ner där och börjat bedriva allt mellan propaganda och sociala projekt. Han nämner Tahir i Kairo, Syntagma i Aten och Plaza de Catalunya i Barcelona. Han nämner också olika fenomen som ”mänskliga rättighetszoner” i Baltimore och Christiania i Köpenhamn. Men Harvey (2012, s87) höjer också ett varnande finger för att riktigt framgångsrika allmänningar kan bli attraktiva för marknadskrafter, uppköpta och införlivade i just det system de var tänkta att motverka.

Jag gissar att allmänningars utformning beror väldigt mycket på de materiella, ekonomiska och politiska förhållandena på platserna där de uppstår. Få som beskriver samhällsutvecklingen ur ett

urbant perspektiv beskriver hur motståndet ser ut och kan se ut. Ännu färre nämner praktiska exempel. Personligen tror jag att allmänningar är något som kommer att bli allt vanligare. Det kan handla om ett mikrobibliotek i en trappuppgång. Om verktygs- och fordonspooler. Om folkkök som serverar mat till behövande. Om ockuperade byggnader med fri kultur, fria lokaler och hjälp med allt mellan juridik och läsläsning. Om läkare och psykologer som jobbar ideellt med att hjälpa exempelvis papperslösa flyktingar. Om stödinsamlingar till behövande både här och i andra delar av världen. Om kooperativa härbärgen. Om att odla upp en bit av gatan eller en park. Om öppna och fria digitala nätverk. Om oberoende media.

Förutom att motverka den nyliberala samhällsutvecklingen genom sin ideella och svårexploaterade karaktär skulle allmänningarna också vara en del i en ideologisk kamp. De skulle avslöja maktrelationer istället för att dölja dem. Genom att både visa och motarbeta fattigdom. De skulle ändra beteenden genom att ändra stadsmiljöerna. De skulle skapa en annan typ av samtycke, en motsatt typ till och med, än den hegemoni som skapats kring de nyliberala samhällsförändringarna de senaste 30 åren. Den hegemoni som skapat bänkar på en station i Malmö som knappt ens går att sitta på. Bänkar som kallar vissa människor onyttiga.

LUTANDE BÄNKAR, PLATT ONTOLOGI

The Medium is the Message

Marshall McLuhan (2001)

Det går att dra en rad olika slutsatser av analysen ovan. Några av dem är av filosofisk och vetenskapsteoretisk natur. Jag tänker ta dem först.

Vid flera gånger under arbetets gång har jag känt att analysen håller på att falla ihop till en platt smet där allting är ideologi. Kapitalismen, nyheterna, språket, lutande bänkar, övervakningskameror, min egen uppsats och så vidare. Att allt är en enda stor hegemoni där samtliga dessa ideologiska fenomen ingår. Men det skulle göra begreppen meningslösa.

Filosoferna Roy Bhaskar (1997) och Manuel DeLanda (2006) använder båda begreppet ”platt ontologi”. För DeLanda är det ett ideal medan Bhaskar snarast använder det som en nedsättande beskrivning av vissa vetenskapsteoretiska teorier. DeLanda (2006, s58) menar att exempelvis språk, människor och objekt befinner sig på samma ”ontologiska plan”. Språket har ingen särställning. I mitt fall skulle det betyda att det inte finns någon anledning att göra en analytisk skillnad mellan exempelvis ett ord och en bänk. Det finns ingen anledning att skilja på språkliga utsagor och andra konstruktioner. En luffarsäker bänk är lika mycket ett ideologisk fenomen som ordet ”sexturist”. De är på samma sätt, men inte nödvändigtvis i samma utsträckning, delar i hegemonier.

Roy Bhaskar (1997 s67)) använder däremot begreppet på ett helt annat sätt. Jag tror dock att båda är överens och jag håller med båda. Bhaskar utgår från att det finns en verklighet helt oberoende av våra medvetanden. Han menar dessutom att verkligheten är stratifierad och att även icke-observerbara fenomen existerar. Bhaskar ser dessutom verkligheten som uppdelad i olika nivåer där strukturer som innehåller mekanismer ger upphov till sociala fenomen. En platt ideologi är enligt Bhaskar förenklat uttryck en analys utan sådana nivåer.

Mycket förenklat uttryckt tycker jag det finns en poäng i att dela upp verkligheten i nivåer men inte göra någon skillnad mellan olika fenomen på samma nivå. Detta är givetvis en mycket grov uppdelning. Det är svårt att dra några skiljelinjer mellan olika nivåer, svårt att placera fenomen på olika nivåer och placeringar kan säkert också variera från fall till fall. Jag tycker ändå det finns en

poäng i att göra detta. Annars tror jag det är lätt att missa exempelvis vilken stor påverkan vårt produktionssätt – kapitalismen – har på det sätt vi tänker, vad vi säger, hur vi uppfattar saker, vad som står i tidningar, hur våra städer ser ut, hur vi arbetar och så vidare.

Det handlar dock inte om att anta någons sorts vulgärmarxistisk teori om bas och överbyggnad där överbyggnaden är ett ensidigt resultat av basen. Där ekonomiska relationer skapar politik, juridik och kultur. Det finns både växelverkan och motstånd där exempelvis språk, ideologi, kultur och media också påverkar ekonomiska relationer.

Kort sagt: det går alldeles utmärkt att använda ideologikritik och diskursanalys för att analysera även fysiska föremål som lutande bänkar. Det är viktigt att ta hänsyn till grundläggande strukturer då de har stor betydelse för hur verkligheten ser ut. Kapitalismen ger upphov till ideologi och hegemoni som i sin tur formar människors situation. Ideologi påverkar verkligheten och verkligheten påverkar ideologin.

Marshall McLuhans (2001) resonemang om att mediet är budskapet är i högsta grad giltigt även när det gäller exkluderande design och luffarsäkra bänkar. The medium is the message. En luffarsäker bänk är ”budskapet” det vill säga en ideologisk formulering, den fyller en ideologisk funktion och är en del i en hegemoni.

Men när det gäller ideologikritik är det lika intressant att vända på begreppen. Budskapet är mediet. Bänkens form inte bara är och gör ideologi. Den är också ett resultat av ideologi. The message is the medium.

EKONOMISK RENSNING AV DEN NYA UNDERKLASSEN

Vad har jag då lärt mig om världen av att studera en lutande bänk på station Triangeln i Malmö? Jag menar att bänken fyller tre funktioner ur ett ideologiskt perspektiv.

För det första döljer den maktrelationer. Främst genom att utestänga vissa människor, som hemlösa och fattiga missbrukare. Den tilltalar dessa människor som oönskade och avvisar dem från stationen. På så sätt ser vi andra dem inte. Vi ser inte den fattigdom som i högsta grad finns mitt ibland oss. Bänken samspelar med spärrar, ordningsregler, säkerhetsstrategier och andra former av exkluderande design vilket förstärker tendensen ytterligare.

För det andra påverkar den beteenden genom sin blotta utformning. Att bänken är konstruerad på ett viss sätt påverkar hur vi använder den vilket i sin tur påverkar våra föreställningar och åsikter. Andra former av exkluderande design och andra fysiska förändringar av staden som konsekvens av en nyliberal samhällsutveckling förstärker detta ytterligare. Gallerior, eventstäder, privatiserade torg,

Framförallt är den lutande bänken en del i en större samhällsutveckling där den samverkar med andra former av exkluderande design, andra former av ideologi samt starka ekonomiska krafter. Där de ekonomiska krafterna påverkar ideologin och där ideologin påverkar de ekonomiska krafterna. Det skapas en hegemoni som delar in människor i tillräckliga och otillräckliga konsumenter. De otillräckliga demoniseras och avvisas. Stämplas som lata, oansvariga och till och med farliga. De anses vara onyttiga och jagas bokstavligen iväg från våra städer. Jag vill sträcka mig så långt som att kalla detta en ekonomisk rensning av våra städer.

Om jag skulle sluta där jag började uppsatsen med att svara på frågan om hur vårt samhälle behandlar våra sämst ställda måste svaret tyvärr bli: inte särskilt väl

Fredrik Edin, Malmö 2014

REFERENSER

Litteratur

- Althusser, Louis (1976) *Filosofi från en proletär klasståndpunkt* Lund: Bo Cavefors förlag
- Althusser, Louis (2005) *For Marx* London: Verso
- Barrett, Michèle (1991) *The Politics of Truth – From Marx to Foucault*. Cambridge: Polity Press
- Bauman, Zygmunt (1998) *Arbete, konsumtion och den nya fattigdomen* Göteborg: Daidalos
- Bauman, Zygmunt (2008) *Konsumtionsliv* Göteborg: Daidalos
- Brante, Thomas (2004) ”Efterord”. I Thomas Brante, Kerstin Johansson och Sune Sunesson (red) *Diskussioner om samhällsvetenskap* Lund: Lunds universitet ss 129-134
- Brenner, Neil och Theodore, Nik (2002) ”Cities an the Geographies of ”Actually Existing Neoliberalism””. I Brenner, Neil och Theodore, Nik (red) *Spaces of Neoliberalism* Malden: Blackwell Publishing
- Chomsky, Norman och *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media* New York: Pantheon Books
- Chouliaraki, Lilie och Fairclough, Norman (1999) *Discourse in Late Modernity* Edinburgh: Edinburgh University Press
- Davis, Mike (2007) *Slum – Världens storstäder* Lund: Arkiv förlag
- DeLanda, Manuel (2006) *A New Philosophy of Science* London: Continuum
- Eagleton, Terry (2007) *Ideology – An introduction* London: Verso
- Fairclough, Norman (2010) *Critical Discourse Analysis* Harlow: Pearson Education Limited
- Fairclough, Norman (1995) *Media Discourse* London: Edward Arnold
- Flusty, Steven (2004) *De-Coca-Colonization* New York: Routledge
- Fornäs, Johan, Ganetz Hillevi, Becker, Karin och Bjurström Erling (2007) *Consuming Media – Communication, Shopping and Everyday Life* Oxford: Berg Publishers
- Gramsci, Antonio (1967) *En kollektiv intellektuell* Lund: Bo Cavefors bokförlag
- Gramsci, Antonio (2000) *The Antonio Gramsci Reader – Selected Writings 1916-1935* David Forgacs (red) New York: New York University Press
- Hamilton, Malcolm B (1987) The Elements of the Concept of Ideology *Political Studie* 35 (1) ss 18–38
- Harvey, David (2009) *Den globala kapitalismens rum* Stockholm: Tankekraft förlag
- Harvey, David (2010) *Kapitalets gåta och kapitalismens kriser* Stockholm: Tankekraft Förlag
- Harvey, David (2011) *Ojämlighetens nya geografi: texter om stadens och rummets förändringar i den globala kapitalismen*. Stockholm: Atlas
- Harvey, David (2012) *Rebel Cities* London: Verso
- Harvey, David (2009) *Social Justice and the City* University of Georgia Press: Athens
- Jones, Owen (2011) *Chavs – The Demonization of the Working Class* London: Verso
- Joseph, Jonathan (2002) *Hegemony – A Realist analysis* London: Routledge
- Kingsnorth, Paul (2009) *Real England – The Battle Against the Bland* London: Portobello Books
- Laclau, Ernesto och Mouffe, Chantal (2008) *Hegemonin och den socialistiska strategin* Stockholm: Vertigo
- Lefebvre, Henri (1991) *The Production of Space* Oxford: Blackwell
- Lianos, Michalis (2012) *The New Social Control – The Institutional Web, Normativity and the Social Bond* Ottawa: Red Quill Books
- Macek, Steve (2005) *Urban Nightmares – The Media, the Right, and the Moral Panic Over the City* Minneapolis: University of Minnesota Press
- McLuhan, Marshall (2001) *Understanding Media* London: Routledge
- Marx, Karl (1997) *Kapitalet – första boken* Lund: A-Z Förlag

- Marx, Karl (1971) *Klasstriderna i Frankrike 1848-1850* Stockholm: Gidlunds
- Marx, Karl (1971) *Louis Bonapartes 18:e brumaire* Stockholm: Arbetarkultur
- Marx, Karl och Engels, Friedrich (1995) *Den tyska ideologin*. I Karl Marx *Människans frigörelse* Göteborg: Diados
- Marx, Karl och Engels, Friedrich (1976) *Det kommunistiska partiets manifest*. Stockholm: Oktoberförlaget
- Minton, Anna (2009) *Ground Control – Fear and happiness in the twenty-first-century city* London: Penguin Books
- Murdock, Graham (2012) *Media, Culture, and Moderna Times – Social Science Investigations ss49 - 66*. I Jensen, Klaus Bruhn *A Handbook of Media and Communications Research* New York Routledge
- Neocleous, Marc (2011) *Security as Pacification*. I Neocleous, Marc och Rigakos, George S *Anti-Security* Ottawa :Red Quill Books
- Paulsen, Roland (2010) *Arbetsamhället Malmö*: Gleerups
- Sassen, Saskia (2007) *Territorium, makt, rättigheter* Stockholm: Bokförlaget Atlas
- Smith, Neil (2010) *Uneven Development – Nature, Capital, and the Production of Space* London: Verso
- Wacquant, Loïc (2009) *Punishing the Poor* Durham: Duke University Press

Artiklar

- Adams, Paul C. och Jansson, André. (2012). *Communication Geography: A Bridge Between Disciplines*. *Communication Theory*, 22(3), 299-318.
- Anjou, Mikael (2013) *Sluttande bänkar "avlutas"* Sydsvenskan 23 mars
- Barrett, David (2013) *One surveillance camera for every 11 people in Britain, says CCTV survey* The Telegraph 10 juli
- Becker, Karin och Andreas Widholm (2014). *Being there from afar: The media event relocated to the public viewing area*. *Interactions: Studies in Communication & Culture*, 5(2), 153-168
- Berglund, Thomas (2007) *Gullmarsplan nytt Liljeholmen* Svenska Dagbladet 13 juni
- Bernhardt, Victor (2010) *Fest året runt* Dagens Arena 22 juni
- Best, Jessica (2014) *'Anti-homeless spikes' removed from London apartments after 130,000 sign petition* Mirror 13 juni
- Childs, Simon (2014) *Activists poured concrete all over some 'anti-homeless' spikes this morning* Vice 12 juni
- Collier, Hatty (2014) *Channel 4's Benefits Street claims 4.3 million viewers* The Guardian 7 januari
- Gustafsson, Anna (2010) *Kan anmäla för avtalsbrott* Svenska Dagbladet 23 november
- Habul, Kenan (2013) *Aktivister och politiker rasar mot polisen* Aftonbladet 21 februari
- Independent (2014) *'Homeless spikes' outside London flats spark outrage on Twitter* Independent 7 juni
- Magnusson, Cecilia (2014) *"Förbjud gatutiggeriet för att minska risken för fattigdom"* Dagens Nyheter 13 augusti
- Monbiot, George (2014) *At last, a law to stop almost anyone from doing almost anything* The Guardian 23 januari
- Parsons, Guy (2014) *These clever benches are the opposite of anti-homeless spikes* Time Out 25 juni

Radio

- Studio Ett (2014) *Exkluderande design* Sveriges Radio, P1. 16:05 23 juli 2014

TV

- Östnytt (2013) *Torgombyggnader ska få bort missbrukarna*. Sveriges Television Östnytt 16:55 29 augusti 2013

Internet

- Channel 4 (2014) *Benefits Street* <http://www.channel4.com/programmes/benefits-street> 20140627
- Factory Furniture (2013) *CAMDEN Bench* <http://www.factoryfurniture.co.uk/products-camden-bench.php> 20140622

Karlstad University (2014) Secure Spaces: Media, Consumption and Social Surveillance <http://www.kau.se/en/humanit/research/secure-spaces-media-consumption-and-social-surveillance> 20140901

Open Society Foundations (2014) <http://www.opensocietyfoundations.org/reports/europes-white-working-class-communities-report-six-eu-cities> 20140630

Avhandlingar

Lindström, Kristina och Ståhl Åsa (2014) *Patchworking Publics-in-the-Making. Design, Media and Public Engagement*. Malmö: Malmö University, Faculty of Culture and Society

Möllerström, Veselinka. (2011). *Malmö's omvandling: från arbetarstad till kunskapsstad. En diskursanalytisk studie av Malmö's förnyelse*. Lund: Studies in media and communication, 16.